

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему: “Організація та методика обліку, контролю та аналізу безготівкових
розрахунків в системі управління підприємством”

Виконала: студентка групи ОО-41
спеціальності 071 “Облік і оподаткування”
Герин Юлія Андріївна

Керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і
оподаткування Івасюк Н.Б.

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри фінансів
Мигович Т.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра обліку і оподаткування

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність 071 “Облік і оподаткування”

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

Баланюк І.Ф.
(прізвище, ініціали)

“ 7 ” листопада 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Герин Юлії Андріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **«Організація та методика обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством»**

керівник роботи **Івасюк Надія Богданівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування**

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Перелік питань, які потрібно розробити:

- розкрити сутність безготівкових розрахунків та їх роль у системі управління підприємством;
- розглянути форми безготівкових розрахунків і завдання їх обліку та контролю;
- дослідити законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства;
- висвітлити документальне оформлення операцій з безготівкових розрахунків підприємства;
- розглянути безготівкові розрахунки підприємства в системі рахунків бухгалтерського обліку;
- проаналізувати удосконалення обліку безготівкових розрахунків в системі управління підприємством;
- розкрити методику контролю за операціями з безготівкових розрахунків

- підприємства;
- проаналізувати ефективність використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства;
 - дослідити напрями вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків у системі управління підприємством.

3. Дата видачі завдання 04.12.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

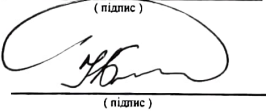
№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Розділ 1. Теоретичні засади обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством	17.02.2025 р.	<i>виконано</i>
2	Розділ 2. Методика обліку безготівкових розрахунків в системі управління підприємством	18.03.2025 р.	<i>виконано</i>
3	Розділ 3. Теоретичні основи контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством	21.04.2025 р.	<i>виконано</i>

Студент

(підпис)

Герин Ю.А.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Івасюк Н.Б.
(прізвище та ініціали)

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет
Кафедра обліку і оподаткування

ВІДГУК
на кваліфікаційну роботу
студентки групи ОО-41
Герин Юлії Андріївни

на тему: *“Організація та методика обліку, контролю та аналізу
безготівкових розрахунків в системі управління підприємством”*

Грошові кошти відіграють важливу роль у виробничо-господарській діяльності підприємства. За допомогою них підприємство в процесі своєї діяльності може закупляти сировину, основні засоби, тим самим нарощувати обсяги виробництва продукції, розраховуватись з працівниками по оплаті праці і т.д. Але для того, щоб підприємство мало можливість ефективно використовувати наявні у нього грошові ресурси, потрібно правильно організувати облік та контроль щодо безготівкових розрахунків та аналіз їх змін і джерел формування. На сучасному етапі, коли у більшості підприємств грошових активів не вистачає, здатність підприємства виживати прямо залежить від уміння управляти грошовими ресурсами. На сьогодні їх підприємство зберігає на власних поточних рахунках, які застосовуються для безготівкових платежів. Останні є найпоширенішою формою розрахунку в сучасних умовах господарювання. Все вищезазначене засвідчує актуальність теми дослідження кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є обґрунтування організаційно-методичних засад обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством і визначення напрямів їх удосконалення.

Отримані результати кваліфікаційного дослідження мають практичну цінність, оскільки виконані на даних підприємства компанія ТОВ “Альфа-

Енергія”, яка є учасником українського ринку відновлюваної енергетики. Це означає, що пропозиції, відображені у роботі, є доречними і можуть бути апробовані у реальних умовах.

Кваліфікаційна робота Герин Юлії Андріївни на тему “Організація та методика обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством” є завершеним, самостійно проведеним науковим дослідженням, за змістом та оформленням відповідає вимогам, що визначені до такого виду робіт, а її автор заслуговує на присудження першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 071 “Облік і оподаткування”.

Робота допускається до захисту з високою позитивною оцінкою.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Надія ІВАСЮК

“23” травня 2025 р.

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу

студентки економічного факультету Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
групи ОО-41

Герин Юлії Андріївни

на тему:

***“Організація та методика обліку, контролю та аналізу безготівкових
розрахунків в системі управління підприємством”***

Актуальність теми. Обрана тема є надзвичайно актуальною в умовах цифровізації економіки, коли безготівкові розрахунки стали основою фінансового обігу. Враховуючи динамічний розвиток платіжних систем та зростання кількості електронних трансакцій, питання їх обліку, контролю та аналізу набуває особливої ваги для забезпечення прозорості та ефективності управління підприємствами.

Якість проведеного аналізу проблеми. У кваліфікаційній роботі студентка продемонструвала високий рівень аналітичного мислення, системно розкрила форми безготівкових розрахунків, методи їх документального оформлення та відображення в системі бухгалтерського обліку, а також механізми контролю та аналізу. В роботі присутня логічна структура, достатня кількість прикладів, таблиць, графіків і статистичних даних.

Практична цінність висновків і рекомендацій Результати дослідження мають прикладне значення та можуть бути використані підприємствами різних галузей для вдосконалення організації розрахункових процесів. Особливо цінними є рекомендації щодо автоматизації облікових процедур і підвищення ефективності фінансового контролю.

Наявність недоліків. До незначних зауважень можна віднести переважаність деяких розділів теоретичним матеріалом, доцільністю його переведення в наглядний матеріал (таблиці, рисунки). Також можливе

вдосконалення мовного стилю в окремих фрагментах тексту. Однак ці недоліки не знижують загального високого рівня виконання роботи.

Загальний висновок. Кваліфікаційна робота Герин Юлії Андріївни на тему “Організація та методика обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків в системі управління підприємством” завершеним, самостійно проведеним науковим дослідженням, за змістом та оформленням відповідає вимогам, що визначені до такого виду робіт, а її автор заслуговує на присудження першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 071 “Облік і оподаткування”.

Робота допускається до захисту з високою позитивною оцінкою.

Рецензент:

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Тетяна МИГОВИЧ

“23” травня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	6
1.1. Сутність безготівкових розрахунків та їх роль у системі управління підприємством.....	6
1.2. Форми безготівкових розрахунків і завдання їх обліку та контролю ...	11
1.3. Законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства.....	17
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	23
2.1. Документальне оформлення операцій з безготівкових розрахунків підприємства.....	23
2.2. Безготівкові розрахунки підприємства в системі рахунків бухгалтерського обліку	30
2.3. Удосконалення обліку безготівкових розрахунків в системі управління підприємством	40
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	46
3.1. Методика контролю за операціями з безготівкових розрахунків підприємства.....	46
3.2. Аналіз ефективності використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства	54
3.3. Напрями вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків у системі управління підприємством.....	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Безготівкові розрахунки відіграють ключову роль у сучасній економіці, забезпечуючи швидкість, прозорість та безпеку фінансових операцій підприємств. В умовах цифровізації економіки України та поступового скорочення обсягів готівкового обігу, ефективна організація безготівкових розрахунків стає визначальним фактором фінансової стабільності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Актуальність теми дослідження обумовлена стрімким розвитком електронних платіжних систем, зростанням кількості та обсягів безготівкових трансакцій, а також необхідністю вдосконалення методик обліку, контролю та аналізу таких операцій для забезпечення ефективного управління підприємством. Належна організація безготівкових розрахунків не лише оптимізує грошові потоки, але й створює надійну інформаційну базу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що особливо важливо в умовах економічної нестабільності.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення організації та методики обліку, контролю й аналізу безготівкових розрахунків для підвищення ефективності системи управління підприємством.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) розкрити сутність безготівкових розрахунків та їх роль у системі управління підприємством;
- 2) охарактеризувати форми безготівкових розрахунків і визначити завдання їх обліку та контролю;
- 3) проаналізувати законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків;
- 4) дослідити особливості документального оформлення операцій з безготівкових розрахунків;

- 5) розглянути методику відображення безготівкових розрахунків у системі рахунків бухгалтерського обліку;
- 6) розробити напрями вдосконалення обліку безготівкових розрахунків;
- 7) обґрунтувати методику контролю за операціями з безготівкових розрахунків;
- 8) провести аналіз ефективності безготівкових розрахунків;
- 9) запропонувати шляхи вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків.

Об'єктом дослідження є процес організації та здійснення безготівкових розрахунків у системі управління підприємством.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків підприємства.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналіз і синтез – для вивчення складових системи обліку та контролю; порівняння – для оцінки різних форм безготівкових розрахунків; економіко-статистичний аналіз – для оцінки ефективності безготівкових операцій; моделювання – для розробки пропозицій щодо вдосконалення системи обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють організацію безготівкових розрахунків; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків; фінансова звітність ТОВ “Альфа-Енергія” за 2022-2024 роки; внутрішні документи підприємства, що регламентують порядок здійснення безготівкових розрахунків; статистичні дані Національного банку України; інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості застосування розроблених рекомендацій для вдосконалення обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків на підприємствах різних галузей економіки, що сприятиме підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами.

Випускна робота складається з трьох розділів. Містить 15 рисунків, та 13 таблиць, 45 використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1. Сутність безготівкових розрахунків та їх роль у системі управління підприємством

Розкриваючи сутність безготівкових розрахунків та їх роль у системі управління підприємством, необхідно передусім зазначити, що вони являють собою важливий економічний інструмент, який забезпечує перерахування грошових коштів із рахунку платника на рахунок одержувача через фінансово-кредитні установи. В сучасних умовах господарювання безготівкові розрахунки набувають особливого значення, оскільки сприяють прискоренню оборотності коштів, скороченню готівки в обігу, зменшенню витрат на їх обслуговування та посиленню контролю за фінансовими операціями суб'єктів господарювання (рис 1.1).

Рис. 1.1. Роль безготівкових розрахунків у системі управління підприємством.

Джерело [21, 93].

У сучасному бізнес-середовищі безготівкові розрахунки становлять фундаментальну основу фінансового управління підприємством, забезпечуючи безперебійність та ефективність господарських операцій. Цей механізм характеризується складною системою взаємодії між учасниками платіжного процесу, де банківські установи виступають посередниками у здійсненні транзакцій між платником та отримувачем коштів. Особливість такої системи полягає в тому, що рух грошових коштів відбувається виключно у електронному форматі через відповідні банківські рахунки, що значно підвищує швидкість та надійність операцій. При цьому кожна транзакція підпорядковується чітко визначеним принципам, серед яких першочергове значення має цільове призначення платежу, що забезпечує прозорість фінансових потоків. Документальне оформлення операцій створює надійну інформаційну базу для подальшого аналізу та контролю, а принципи терміновості та забезпеченості гарантують своєчасність виконання фінансових зобов'язань та наявність необхідного грошового забезпечення на рахунках [23].

Функціональна роль безготівкових розрахунків у системі фінансового менеджменту підприємства розкривається через низку важливих характеристик, які забезпечують ефективне управління фінансовими ресурсами. Оперативність здійснення платежів дозволяє підприємству швидко реагувати на зміни ринкової ситуації та вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання перед контрагентами. Використання електронних систем платежів суттєво знижує ризики втрати або викрадення коштів, що особливо актуально в умовах зростання кіберзагроз [1, с. 392].

Можливість здійснення попереднього та поточного контролю за розрахунковими операціями дозволяє своєчасно виявляти та запобігати потенційним помилкам чи шахрайським діям, забезпечуючи високий рівень фінансової безпеки підприємства. Точність та достовірність облікової інформації, яка формується в процесі здійснення безготівкових розрахунків, створює надійну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

В контексті реалізації фінансової політики підприємства безготівкові розрахунки виступають ефективним інструментом оптимізації грошових потоків, забезпечуючи раціональне використання фінансових ресурсів та підвищення загальної ефективності фінансово-господарської діяльності. Це дозволяє підприємству не лише підтримувати поточну платоспроможність, але й формувати міцну фінансову базу для подальшого розвитку та розширення масштабів діяльності.

У сучасному цифровому світі безготівкові платежі стають набагато зручнішими та функціональнішими завдяки новим технологіям [39]. Тепер компанії можуть миттєво переказувати кошти через онлайн-банкінг, не відвідуючи банківські відділення та не заповнюючи паперові документи. Використовуючи мобільні додатки, керівники бізнесу можуть контролювати фінансові операції буквально зі свого смартфона в будь-який час доби – перевіряти надходження від клієнтів, оплачувати рахунки постачальників чи переглядати загальний стан рахунків.

Сучасні електронні платіжні системи автоматично виконують багато дій, які раніше робили бухгалтери вручну – формують платіжні документи, відправляють повідомлення про здійснені операції, архівують дані про платежі. Дуже корисною є можливість поєднувати платіжні системи з програмами бухгалтерського обліку, завдяки чому інформація про кожен платіж автоматично потрапляє в облікову систему без потреби подвійного введення даних. Це не лише економить час працівників, але й зменшує ймовірність помилок. Маючи миттєвий доступ до точної інформації про рух грошей, керівники можуть швидше приймати важливі фінансові рішення – наприклад, чи є зараз можливість зробити додаткову закупівлю товарів, розширити виробництво або надати знижку великому клієнту [26].

Організаційно-економічний механізм безготівкових розрахунків – це складна система взаємодії між різними учасниками фінансових операцій, де платники та отримувачі коштів здійснюють грошові перекази через банківські установи та інші фінансові організації без використання готівки. Цей процес

побудований на чітких правилах, де кожен учасник виконує свою роль: платник дає розпорядження про переказ грошей, банки обробляють та проводять платежі, а отримувач зрештою одержує кошти на свій рахунок.

Ефективність усієї системи забезпечується спеціальними законами та правилами, які встановлюють єдині стандарти для всіх учасників, захищають їхні права та інтереси, запобігають можливим порушенням та надають механізми вирішення спорів. Завдяки такому регулюванню створюється надійна фінансова інфраструктура, яка дозволяє швидко та безпечно здійснювати платежі, підтримувати стабільність всієї фінансової системи та забезпечувати прозорість грошових потоків в економіці, що сприяє розвитку бізнесу та зручності для всіх користувачів.

Безготівкові розрахунки відіграють ключову роль в управлінні підприємством через виконання чотирьох головних функцій. Платіжна функція дозволяє компаніям вчасно сплачувати за зобов'язаннями перед партнерами, працівниками та державою без використання готівки. Розрахункова функція забезпечує зручний спосіб оплати за всі товари, послуги та роботи, які підприємство купує для своєї діяльності. Контрольна функція дає змогу керівництву постійно відстежувати рух грошей, розуміти звідки вони надходять і куди витрачаються, що допомагає запобігати помилкам та зловживанням. Інформаційна функція забезпечує накопичення важливих даних про всі фінансові операції, які можна аналізувати для прийняття правильних рішень щодо розвитку бізнесу. Завдяки цим функціям підприємство може краще управляти своїми фінансами, оптимально використовувати наявні кошти, підтримувати здатність вчасно розраховуватись за всіма зобов'язаннями та забезпечувати фінансову стабільність для довгострокового успішного розвитку бізнесу навіть у складних економічних умовах [37].

Безготівкові розрахунки мають особливу важливість для підтримки здатності компанії вчасно платити за своїми боргами та зобов'язаннями. Коли підприємство правильно організовує електронні платежі, воно може точно

контролювати коли і скільки грошей приходить та витрачається, що допомагає завжди мати достатньо коштів для необхідних виплат. Своєчасна оплата рахунків та повернення кредитів створює добру репутацію компанії серед партнерів та банків, що відкриває доступ до вигідних умов співпраці та позик у майбутньому. Електронні платежі також зменшують витрати на роботу з готівкою, адже не потрібно витрачати гроші на інкасацію, охорону та зберігання великих сум готівкових коштів. Крім того, автоматизовані безготівкові операції значно знижують ризик прострочення важливих платежів через людську помилку або забудькуватість. Ще однією перевагою є прозорість усіх фінансових операцій – керівництво компанії завжди може побачити повну картину руху грошей, що дозволяє краще планувати діяльність та швидко виявляти будь-які проблеми чи підозрілі транзакції.

Сьогодні безготівкові розрахунки стали не просто способом платежів, а й потужним інструментом для планування фінансів та передбачення майбутнього розвитку компанії. Вивчаючи, як змінюються платежі з часом, на що витрачаються кошти та звідки вони надходять, керівники можуть краще розуміти фінансовий стан свого бізнесу. Наприклад, якщо компанія бачить, що кількість вхідних платежів від клієнтів зменшується три місяці поспіль, це важливий сигнал про можливі проблеми з продажами. Електронні платежі також допомагають точніше планувати, коли і скільки грошей буде доступно для нових витрат чи інвестицій. Особливо корисним є поєднання системи безготівкових платежів з іншими фінансовими інструментами компанії. Коли дані про електронні платежі автоматично потрапляють у систему бюджетування, це дозволяє миттєво бачити, чи дотримується компанія запланованих фінансових показників. Так само важлива інтеграція з управлінським обліком, яка дає змогу розподіляти витрати за проектами чи підрозділами, та з системами фінансового контролю, що допомагають своєчасно виявляти відхилення від плану та швидко реагувати на них [1, с. 393].

Отже, безготівкові розрахунки є невід'ємним елементом системи управління підприємством, що забезпечує ефективність фінансово-господарської діяльності, оптимізацію грошових потоків та реалізацію фінансової стратегії. Їх роль полягає у створенні умов для своєчасного виконання платіжних зобов'язань, підтримання фінансової стійкості та забезпечення економічного розвитку підприємства. Подальше вдосконалення системи безготівкових розрахунків пов'язане з впровадженням інноваційних технологій, розвитком електронних платіжних систем та підвищенням ефективності фінансового менеджменту.

1.2. Форми безготівкових розрахунків і завдання їх обліку та контролю

У системі безготівкових розрахунків важливе місце посідають їх форми, які визначають специфіку організації розрахункових відносин між суб'єктами господарювання. Форми безготівкових розрахунків являють собою регламентовані законодавством способи здійснення розрахунків між платниками та одержувачами коштів через фінансово-кредитні установи. Відповідно до чинного законодавства України, безготівкові розрахунки можуть здійснюватися за допомогою платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, чеків, акредитивів, векселів та інших платіжних інструментів. Кожна з цих форм має свої особливості, переваги та недоліки, що визначає доцільність їх застосування в конкретних господарських ситуаціях (рис. 1.2).

Платіжна інструкція є фундаментальним інструментом у системі безготівкових розрахунків, що забезпечує ефективний механізм передачі грошових коштів між суб'єктами господарювання через банківські установи. Цей розрахунковий документ відображає волевиявлення платника щодо переміщення визначеної суми коштів з його рахунку на рахунок бенефіціара, при цьому процес його оформлення та виконання характеризується чіткою регламентацією та високим рівнем стандартизації. Суттєвими перевагами використання платіжних інструкцій є їх універсальність у застосуванні для

різних видів господарських операцій, можливість здійснення попереднього та наступного контролю за платежами, а також прозорість документообігу, що забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників розрахункового процесу. Система контролю за платіжними інструкціями включає комплексну перевірку реквізитів документа, встановлення відповідності суми платежу умовам укладених договорів, верифікацію достатності коштів на рахунку платника та моніторинг цільового використання фінансових ресурсів [42].

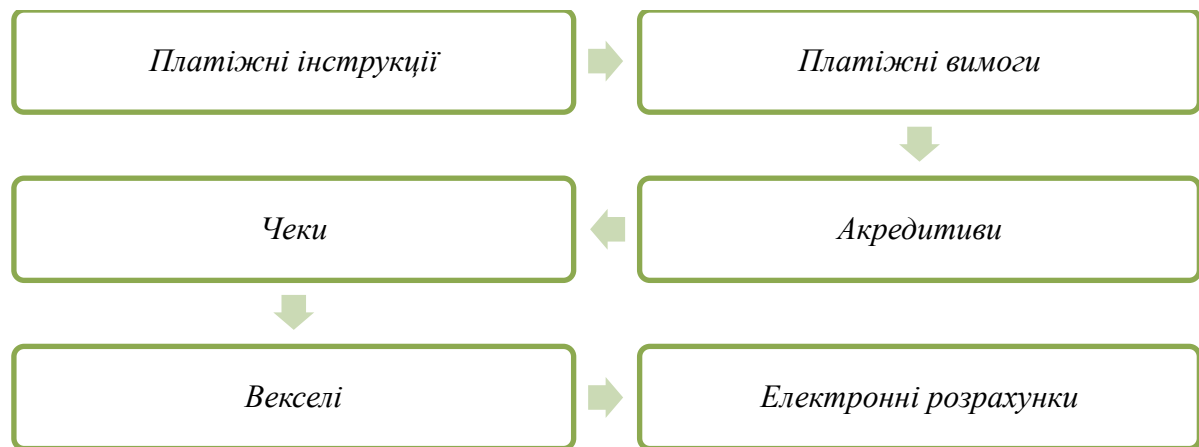

Рис. 1.2. Форми безготівкових розрахунків.

Джерело [25, 45].

Платіжна вимога-доручення представляє собою більш складний механізм здійснення розрахунків, що поєднує елементи вимоги та доручення в єдиному документі, створюючи таким чином додатковий рівень контролю за здійсненням платежів. Специфіка цього розрахункового інструменту полягає у тому, що ініціювання платежу здійснюється отримувачем коштів, який формує вимогу про сплату конкретної суми, однак остаточне рішення про здійснення платежу залишається за платником, що дозволяє йому здійснювати ефективний контроль за обґрунтованістю та доцільністю витрачання коштів. Процес обліку та контролю таких розрахунків вимагає підвищеної уваги до документального оформлення операцій, включаючи перевірку правильності заповнення обох частин документа, дотримання встановлених строків подання та акцепту платіжних вимог-доручень, а також контроль за виконанням умов договорів, що є підставою для здійснення платежів. Важливим аспектом є також забезпечення оперативного відображення операцій в системі

бухгалтерського обліку та формування достовірної інформації про стан розрахунків з контрагентами.

Акредитивна форма розрахунків являє собою комплексний фінансовий інструмент, що забезпечує високий рівень надійності та захисту інтересів усіх учасників розрахункових відносин. При використанні акредитива банк бере на себе безвідкличне зобов'язання здійснити платіж бенефіціару при дотриманні всіх визначених умов, що створює додатковий рівень гарантії для продавця товарів чи послуг. Особливістю цієї форми розрахунків є чітка регламентація умов та порядку здійснення платежу, що дозволяє покупцю контролювати якість та своєчасність поставки товарів або надання послуг. Документальне оформлення акредитивних операцій вимагає підвищеної уваги до деталей та передбачає формування комплексу документів, що підтверджують виконання умов акредитива. Бухгалтерський облік таких операцій здійснюється з використанням спеціальних рахунків, що забезпечує прозорість та контрольованість руху коштів на всіх етапах розрахунків [1, с. 392].

Розрахунки з використанням чеків представляють собою особливу форму організації платіжних відносин, де основним платіжним інструментом виступає чек як документ встановленої форми, що містить безумовне письмове розпорядження чекодавця банку про здійснення платежу чекодержателю зазначеної суми коштів. Незважаючи на відносно обмежене використання чекової форми розрахунків в українській практиці, вона має суттєві переваги, включаючи оперативність здійснення платежів та наявність додаткових гарантійних механізмів для отримувача коштів. Процес обліку та контролю чекових операцій характеризується необхідністю ретельної перевірки дотримання формальних вимог до оформлення чеків, моніторингу їх використання в межах встановлених лімітів та контролю за своєчасністю оплати виданих чеків. Важливим аспектом є також забезпечення належного зберігання чекових книжок, ведення їх аналітичного обліку та здійснення регулярної звірки розрахунків за чековими операціями.

Вексельна форма розрахунків представляє собою складний фінансовий механізм, що базується на використанні особливого виду цінних паперів – векселів, які виступають як універсальний платіжний інструмент та засіб кредитування. Вексель як борговий документ суворо встановленої форми містить безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити визначену суму векселедержателю у встановлений термін, при цьому його обіг регулюється спеціальним вексельним законодавством, що забезпечує надійність та захищеність вексельних операцій. Організація бухгалтерського обліку вексельних розрахунків вимагає створення ефективної системи контролю за термінами погашення векселів, правильністю їх оформлення та передачі, а також відстеження всіх операцій з векселями, включаючи їх видачу, передачу, індосамент та погашення. Особлива увага приділяється дотриманню вимог національних положень бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності щодо визнання, оцінки та відображення вексельних операцій у фінансовій звітності підприємства.

Розвиток сучасних інформаційних технологій призвів до революційних змін у системі безготівкових розрахунків, де провідну роль почали відігравати електронні платіжні інструменти та системи дистанційного банківського обслуговування. Електронні форми розрахунків забезпечують максимальну швидкість проведення платежів, зниження операційних витрат та підвищення зручності здійснення фінансових операцій для всіх учасників розрахункового процесу. Реалізація електронних розрахунків відбувається через спеціалізовані програмно-технічні комплекси, які інтегруються з системами бухгалтерського обліку підприємства та забезпечують автоматизацію процесів обліку та контролю платіжних операцій. Важливими аспектами організації електронних розрахунків є забезпечення надійного захисту інформації від несанкціонованого доступу, використання сучасних методів криптографічного захисту даних, впровадження багаторівневих систем аутентифікації користувачів та створення надійних механізмів архівування та

зберігання електронних документів, що підтверджують здійснення розрахункових операцій [35].

Завдання обліку безготівкових розрахунків представляють собою комплексну систему організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення точного, своєчасного та повного відображення всіх розрахункових операцій у системі бухгалтерського обліку підприємства. Ефективна реалізація цих завдань вимагає створення належної інформаційної бази, що охоплює всі аспекти розрахункових відносин з контрагентами та забезпечує формування достовірних даних про стан заборгованості, терміни її погашення та характер здійснених операцій. Особливо важливим елементом системи обліку безготівкових розрахунків є раціональна організація аналітичного обліку, яка передбачає детальну класифікацію розрахунків за їх видами, групування інформації за контрагентами та встановлення чіткого контролю за строками здійснення платежів. Така структуризація облікової інформації створює надійну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, дозволяє оперативно відстежувати стан розрахунків, контролювати виконання договірних зобов'язань та оптимізувати грошові потоки підприємства (рис. 1.3).

Система контролю безготівкових розрахунків являє собою цілеспрямований комплекс взаємопов'язаних процедур та заходів, що забезпечують дотримання законодавчих вимог та внутрішніх регламентів при здійсненні розрахункових операцій суб'єктами господарювання. У процесі реалізації контрольних функцій особлива увага приділяється перевірці легітимності та правильності оформлення розрахункових документів, що включає детальний аналіз їх реквізитів, підтвердження повноважень осіб, які підписують документи, та верифікацію достовірності наведеної в них інформації. Невід'ємними елементами системи контролю виступають моніторинг цільового використання грошових коштів, що передбачає співставлення фактичних напрямків їх використання із затвердженими планами та бюджетами, а також контроль за дотриманням термінів здійснення

платежів та виконанням договірних зобов'язань. Важливим аспектом контрольної діяльності є своєчасне виявлення та попередження можливих порушень платіжної дисципліни, що дозволяє мінімізувати фінансові ризики та забезпечити стабільність розрахункових відносин підприємства з його контрагентами.

Рис. 1.3. Завдання обліку та контролю безготівкових розрахунків.

Джерело [11, 54].

Отже, різноманітність форм безготівкових розрахунків створює умови для вибору найбільш ефективних способів здійснення платежів залежно від конкретних господарських ситуацій. Правильна організація обліку та контролю розрахункових операцій забезпечує своєчасність та повноту платежів, оптимізацію грошових потоків та підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства. Подальший розвиток форм безготівкових розрахунків пов'язаний з впровадженням інноваційних технологій, удосконаленням методів обліку та контролю, підвищенням рівня автоматизації розрахункових операцій.

1.3. Законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства

Законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства базується на комплексній системі нормативно-правових актів різних рівнів, які встановлюють єдині правила, принципи та стандарти здійснення розрахункових операцій. Фундаментальною основою цієї системи виступає Конституція України, яка закріплює основні принципи організації грошового обігу та функціонування банківської системи. На її положеннях ґрунтуються спеціальні законодавчі акти, що безпосередньо регулюють порядок здійснення безготівкових розрахунків та їх облікове відображення [10].

Центральне місце в системі законодавчого регулювання безготівкових розрахунків займає Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” [31], який визначає загальні засади функціонування платіжних систем, порядок проведення переказу коштів, регламентує права та обов'язки суб'єктів розрахункових відносин. Він встановлює комплексну систему правових норм, які регламентують порядок функціонування платіжних систем, визначають механізми здійснення переказу коштів та встановлюють чіткі правила взаємодії всіх учасників розрахункового процесу. Особливість даного закону полягає в тому, що він не лише встановлює загальні принципи організації безготівкових розрахунків, але й детально регламентує технічні аспекти здійснення платіжних операцій, включаючи вимоги до програмного забезпечення, систем захисту інформації та механізмів верифікації платежів. Закон також визначає систему відповідальності за порушення встановлених правил та процедур, що створює додаткові гарантії для забезпечення надійності та безпеки платіжних операцій в національній економіці.

Важливу роль у регулюванні безготівкових розрахунків відіграє Закон України “Про банки і банківську діяльність” [29], який встановлює правові засади діяльності банків як основних посередників у здійсненні безготівкових розрахунків. Він детально регламентує процедури відкриття та

обслуговування банківських рахунків клієнтів, встановлює вимоги до організації розрахунково-касового обслуговування та визначає механізми забезпечення фінансової стійкості банківської системи як основи надійності безготівкових розрахунків. Важливим аспектом є встановлення режиму банківської таємниці та механізмів захисту конфіденційної інформації клієнтів, що забезпечує необхідний рівень довіри до банківської системи та створює умови для ефективного здійснення розрахункових операцій. Увага приділяється питанням внутрішнього контролю та аудиту банківських операцій, що дозволяє мінімізувати ризики шахрайства та забезпечити високий рівень безпеки при здійсненні безготівкових розрахунків.

Господарський кодекс України [5] представляє собою фундаментальний законодавчий акт, що встановлює комплексну систему правових норм для регулювання господарських відносин, включаючи детальну регламентацію порядку здійснення розрахункових операцій між суб'єктами господарювання. В контексті безготівкових розрахунків цей документ визначає базові принципи та механізми проведення платежів, встановлює вимоги до використання різних форм розрахунків у господарському обороті та регламентує процедури укладання й виконання господарських договорів, що є підставою для здійснення платіжних операцій. Особливе значення мають положення кодексу щодо відповідальності за порушення розрахункової дисципліни, які передбачають застосування різних видів санкцій та механізмів відшкодування збитків, спричинених неналежним виконанням розрахункових зобов'язань. Кодекс також встановлює специфічні вимоги до організації розрахунків у різних галузях економіки та при різних формах господарських відносин, враховуючи особливості окремих видів підприємницької діяльності.

Цивільний кодекс України [43] є ключовим нормативно-правовим актом, що формує правову основу здійснення розрахункових операцій як особливої форми виконання грошових зобов'язань у цивільно-правових відносинах. Він встановлює детальний порядок проведення розрахунків між учасниками цивільних правовідносин, визначає специфіку застосування

різних форм безготівкових розрахунків та регламентує правові наслідки, що виникають при здійсненні платіжних операцій. Особливу увагу кодекс приділяє визначенню моменту виконання грошового зобов'язання, що має принципове значення для встановлення належного виконання договірних зобов'язань та визначення відповідальності сторін. Важливим аспектом регулювання є встановлення механізмів захисту прав учасників розрахункових відносин, включаючи порядок вирішення спорів, що виникають при здійсненні розрахунків, та визначення способів відновлення порушених прав. Кодекс також встановлює правові наслідки порушення умов розрахунків та передбачає можливість застосування цивільно-правових способів захисту інтересів сторін розрахункових відносин.

Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [30] відіграє ключову роль у системі регулювання безготівкових розрахунків, встановлюючи фундаментальні принципи та методологічні засади їх облікового відображення. Він визначає концептуальні основи організації бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності, включаючи вимоги до визнання, оцінки та відображення операцій з безготівковими розрахунками. На базі цього закону розроблена система національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які детально регламентують методологію обліку грошових коштів та розрахункових операцій, встановлюють критерії їх класифікації та порядок відображення у фінансовій звітності. Важливим доповненням до національної системи регулювання виступають міжнародні стандарти фінансової звітності, які забезпечують гармонізацію облікових підходів до відображення розрахункових операцій на міжнародному рівні та створюють умови для підвищення прозорості та порівнянності фінансової звітності підприємств.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» грошові кошти (гроші) – готівка, кошти на рахунках у банку та депозити до запитання; еквіваленти грошових коштів (грошей) – короткострокові

високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості [4].

Зазначимо, що відповідно до чинного законодавства, під час складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання Звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту. Перевагою такої альтернативи є те, що кожне підприємство може враховувати специфіку господарської діяльності. Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень та видатків, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо рух грошових коштів у результаті однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми наводяться окремо у складі відповідних видів діяльності. Внутрішні зміни у складі грошових коштів до Звіту про рух грошових коштів не включаються. Негрошові операції (отримання активів за рахунок фінансової оренди; бартерні операції; придбання активів за рахунок емісії акцій тощо) не включаються до Звіту про рух грошових коштів [4]. Джерелом, в якому можна побачити рух грошових коштів та їх еквівалентів, є форма №3 фінансової звітності “Звіт про рух грошових коштів”.

Нормативно-правові акти Національного банку України формують особливий рівень регулювання безготівкових розрахунків, встановлюючи детальні процедури та правила здійснення розрахункових операцій у банківській системі. Національний банк, реалізуючи свої регуляторні повноваження, розробляє та впроваджує комплексну систему нормативних документів, що охоплюють всі аспекти організації безготівкових розрахунків: від порядку відкриття та ведення банківських рахунків до специфікації форм розрахункових документів та процедур їх обробки. Інструкції та положення НБУ характеризуються високим рівнем деталізації технічних вимог до здійснення розрахункових операцій, встановлюють чіткі правила документального оформлення платежів та визначають механізми контролю за їх проведенням. Особлива увага приділяється регламентації процедур

внутрішнього банківського контролю, що забезпечує надійність та безпеку здійснення безготівкових розрахунків у національній платіжній системі [11].

Безготівкові розрахунки проводяться фінансово-кредитними установами на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Відповідно до ч.3 ст. 341 Господарського кодексу України та ч. 4 ст. 51 Закону України “Про банки і банківську діяльність” безготівкові розрахунки можуть здійснюватися у формі платіжних доручень, вимог-доручень, векселів, платіжних вимог, банківських платіжних, карток чеків, та інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці [3; 4].

Правила організації безготівкового грошового обігу на території України регламентуються Законом України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Відповідно до ст.3 зазначеного Закону, гривня як грошова одиниця України є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними та юридичними особами без обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків [5].

Система внутрішнього контролю безготівкових розрахунків на підприємстві формується на основі комплексу внутрішніх нормативних документів, що розробляються та затверджуються керівництвом відповідно до специфіки діяльності та потреб управління. Накази та розпорядження керівництва встановлюють детальний порядок здійснення контрольних процедур, визначають повноваження та відповідальність посадових осіб на кожному етапі здійснення розрахункових операцій, регламентують механізми взаємодії між різними структурними підрозділами підприємства при проведенні платежів. Особливе значення в системі внутрішнього контролю мають положення про облікову політику, які визначають методологічні засади відображення розрахункових операцій в обліку, встановлюють порядок документообігу, регламентують процедури проведення інвентаризації розрахунків та визначають методи оцінки заборгованості. Важливим елементом внутрішнього контролю є також розробка та впровадження

посадових інструкцій, які чітко визначають обов'язки та повноваження працівників, залучених до здійснення розрахункових операцій [45].

Податковий кодекс України [24] виступає ключовим нормативним документом, що регулює податкові аспекти здійснення безготівкових розрахунків та встановлює комплексну систему правил щодо їх оподаткування. Він детально регламентує порядок визначення податкових зобов'язань при здійсненні різних видів розрахункових операцій, встановлює особливості їх відображення в податковому обліку та звітності, визначає механізми контролю за правильністю нарахування та своєчасністю сплати податків. Особлива увага в кодексі приділяється процедурам проведення податкових перевірок, в ході яких контролюючі органи здійснюють верифікацію правильності відображення розрахункових операцій у податковому обліку та їх відповідності вимогам законодавства. Кодекс також встановлює систему відповідальності за порушення податкового законодавства при здійсненні безготівкових розрахунків, включаючи механізми нарахування штрафних санкцій та пені за несвоєчасну сплату податкових зобов'язань.

Таким чином, законодавче регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків підприємства характеризується комплексністю та багаторівневістю, що забезпечує створення єдиного правового поля для здійснення розрахункових операцій. Ефективність цієї системи залежить від узгодженості різних нормативно-правових актів, їх відповідності сучасним економічним умовам та потребам суб'єктів господарювання. Подальше вдосконалення законодавчого регулювання має бути спрямоване на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, впровадження інноваційних форм розрахунків та підвищення ефективності контрольних механізмів.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

2.1. Документальне оформлення операцій з безготівкових розрахунків підприємства

Компанія ТОВ “Альфа-Енергія” є учасником українського ринку відновлюваної енергетики з 2018 року в ролі незалежного виробника електроенергії з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Під управлінням компанії 2 сонячні електростанції (наземні) в Івано-Франківській області, сукупною потужністю 7.02 МВт, введені в експлуатацію в 2018 та 2019 роках.

Електроенергію, вироблену компанією ТОВ “Альфа-Енергія” викуповує Гарантований покупець за зеленим тарифом. За підсумками 2020 р на електростанціях компанії вироблено 8.3 млн. кВт-год. "зеленої" електроенергії.

Юридична особа ТОВ “Альфа-Енергія”, код ЄДРПОУ 41095371, було зареєстровано 24.01.2017. Розмір статутного капіталу юридичної особи складає 3 000 000,00. Товариство знаходиться на загальній системі оподаткування.

Уповноваженою особою юридичної особи товариство з обмеженою відповідальністю “Альфа-Енергія” є Френдій Андрій Богданович.

Безготівкові розрахунки представляють собою перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Такі розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Для ТОВ “Альфа-Енергія”, яке діє у сфері енергетики та має значні обороти коштів, правильне документальне оформлення безготівкових операцій має особливе значення. Особлива увага приділяється фінансовим документам, які обґрунтовують здійснення платежів

та є запорукою правильності відображення операцій в обліку. Без належного документального оформлення жодна безготівкова операція не може бути визнана законною, що може спричинити проблеми під час перевірок з боку контролюючих органів. Саме тому ТОВ “Альфа-Енергія” приділяє значну увагу розробці внутрішніх положень та інструкцій щодо документообігу безготівкових розрахунків [40].

На основі фінансової звітності ТОВ “Альфа-Енергія” за 2022-2024 роки (Додаток А) можна помітити, що підприємство активно здійснює безготівкові операції, про що свідчать значні суми на рахунках дебіторської та кредиторської заборгованості, а також наявність коштів на банківських рахунках. В 2024 році гроші та їх еквіваленти склали 4878,00 тис. грн., що свідчить про достатню ліквідність підприємства. Безготівкові розрахунки ТОВ “Альфа-Енергія” оформлюються відповідно до встановлених законодавством вимог та внутрішніх положень компанії про документообіг. За три роки спостерігалась позитивна динаміка чистого доходу від реалізації продукції: у 2022 році – 31125,40 тис. грн., у 2023 р. – 40818,90 тис. грн., у 2024 р. – 46702,00 тис. грн. Це свідчить про стабільний розвиток підприємства та збільшення обсягів безготівкових операцій. Важливо зазначити, що всі ці операції повинні бути належним чином документально оформлені (табл. 2.1), щоб забезпечити їх законність та правильність відображення в обліку [45].

Таблиця 2.1

Документальне оформлення операцій з безготівкових розрахунків

№	Вид документу	Застосування в ТОВ “Альфа-Енергія”
1	Платіжна інструкція	Сплата податків, розрахунки з постачальниками, виплата заробітної плати
2	Платіжна вимога-доручення	Розрахунки з постачальниками електроенергії, комунальними підприємствами
3	Банківська виписка	Контроль за рухом коштів, відображення в бухгалтерському обліку
4	Договори з контрагентами	Підстава для здійснення безготівкових розрахунків
5	Первинні документи	Підтвердження факту надання послуг чи відвантаження товарів
6	Платіжні документи в системі “Клієнт-банк”	Дистанційне управління рахунками, формування та відправка платіжних доручень

7	Спеціальні форми платіжних доручень для бюджету	Розрахунки з бюджетом (податки, збори)
8	Зведені відомості на виплату зарплати	Безготівкові розрахунки з працівниками
9	Документи для валютних операцій	Розрахунки з іноземними контрагентами
10	Внутрішні положення та інструкції	Забезпечення правильності оформлення безготівкових розрахунків

Джерело: [11, 25].

Для здійснення безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” використовує різні розрахункові документи. Основним документом є платіжна компанія використовує платіжні інструкції для сплати податків, перерахування коштів постачальникам за товари та послуги, виплати заробітної плати працівникам через банківські рахунки тощо. З фінансової звітності видно, що ТОВ “Альфа-Енергія” щороку сплачує значні суми податку на прибуток (у 2024 році – 2558,30 тис. грн.), що вимагає правильного оформлення відповідних платіжних доручень. Крім того, у 2024 році спостерігалось зменшення поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом з 2490,40 тис. грн. до 1084,10 тис. грн. (Додаток Б), що свідчить про своєчасне виконання підприємством своїх податкових зобов'язань, якому передувало належне оформлення платіжних документів [35].

Ще одним важливим розрахунковим документом, який використовує ТОВ “Альфа-Енергія”, є платіжна вимога-доручення. Це комбінований документ, який складається з двох частин: верхня частина – вимога отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижня – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача. Такий документ особливо актуальний для підприємства, яке працює у сфері енергетики та має постійні розрахунки з контрагентами. На практиці ТОВ “Альфа-Енергія” використовує цей документ для розрахунків з постачальниками електроенергії, комунальними підприємствами та іншими

постійними партнерами. Важливо зазначити, що при заповненні платіжної вимоги-доручення необхідно вказувати всі необхідні реквізити: найменування та ідентифікаційний код підприємства, номер рахунку, призначення платежу, суму до сплати тощо. Це дозволяє уникнути помилок та затримок у проведенні платежів [41].

Важливу роль в документообігу безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” відіграють договори з контрагентами. В цих документах фіксуються умови співпраці, зокрема порядок і терміни оплати, що є підставою для здійснення безготівкових розрахунків. Крім того, для підтвердження факту надання послуг чи відвантаження товарів використовуються акти виконаних робіт, видаткові накладні, товарно-транспортні накладні та інші первинні документи, на підставі яких здійснюються безготівкові розрахунки. З фінансової звітності ТОВ “Альфа-Енергія” видно, що компанія має значну дебіторську заборгованість за товари, роботи і послуги (у 2024 році – 22233,30 тис. грн. (Додаток В)), що свідчить про активну господарську діяльність та значний документообіг. Особливу увагу підприємство приділяє оформленню первинних документів, адже саме вони є підставою для здійснення безготівкових розрахунків. Без належно оформлених первинних документів неможливо обґрунтувати здійснення платежів та відобразити господарські операції в бухгалтерському обліку. В договорах з контрагентами обов'язково зазначаються банківські реквізити сторін, що є необхідною умовою для здійснення безготівкових розрахунків [20].

Для контролю за рухом грошових коштів на поточних рахунках ТОВ “Альфа-Енергія” використовує банківські виписки. Цей документ відображає всі операції, які були проведені по рахунку компанії за певний період. До банківської виписки додаються копії всіх розрахункових документів, на підставі яких здійснювались операції. Ці документи є підставою для відображення руху грошових коштів в бухгалтерському обліку підприємства. Банківська виписка дозволяє контролювати залишок коштів на рахунку, який

на кінець 2024 року складав 4878,00 тис. грн. (Додаток Д) Щодня відповідальний працівник ТОВ “Альфа-Енергія” отримує банківську виписку та перевіряє її на відповідність здійсненим операціям. Це дозволяє своєчасно виявляти помилки та розбіжності у русі грошових коштів. На основі банківської виписки відповідальний працівник здійснює розноску операцій по відповідних бухгалтерських рахунках. Важливо зазначити, що банківська виписка є важливим документом при проведенні аудиту та перевірок з боку контролюючих органів, тому ТОВ “Альфа-Енергія” приділяє значну увагу правильності її оформлення та зберігання [40].

В процесі здійснення безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” часто використовує розрахунки за допомогою системи “Клієнт-банк”. Ця система дозволяє формувати та відправляти в банк платіжні доручення в електронному вигляді, підписані електронним цифровим підписом. Для оформлення таких платіжних доручень використовуються ті ж реквізити, що і для паперових документів. Крім того, система дозволяє отримувати інформацію про рух коштів на рахунку в режимі реального часу, що значно спрощує контроль за фінансовими потоками підприємства. Для авторизації платежів через систему “Клієнт-банк” використовуються електронні цифрові підписи уповноважених осіб, що забезпечує безпеку та достовірність операцій. Крім платіжних доручень, через систему “Клієнт-банк” можна формувати та відправляти й інші документи: заяви на купівлю-продаж валюти, платіжні вимоги-доручення, зарплатні відомості тощо. Всі електронні документи, які оформлюються через систему “Клієнт-банк”, мають таку ж юридичну силу, як і паперові документи, за умови дотримання всіх вимог щодо їх оформлення [39].

Важливим аспектом в оформленні безготівкових розрахунків є документування розрахунків з бюджетом. За даними фінансової звітності, ТОВ “Альфа-Енергія” регулярно здійснює значні відрахування до бюджету, зокрема, сплачує податок на прибуток. В 2024 році поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом складала 1084,10 тис. грн.

(Додаток Г). Для таких розрахунків підприємство використовує спеціальні форми платіжних доручень з вказанням відповідних кодів бюджетної класифікації. Особливу увагу при оформленні платіжних доручень на сплату податків приділяється правильності заповнення реквізитів отримувача коштів та призначення платежу. В призначенні платежу обов'язково зазначається вид податку, період, за який здійснюється сплата, та посилання на відповідний нормативний акт. Це дозволяє уникнути помилок та затримок у зарахуванні коштів до бюджету. Крім податку на прибуток, ТОВ “Альфа-Енергія” сплачує й інші податки та збори, зокрема, податок на додану вартість, військовий збір, єдиний соціальний внесок тощо. Для кожного з цих платежів використовуються окремі платіжні доручення з відповідними реквізитами.

Не менш важливими є документи, які оформлюються при розрахунках з працівниками. З фінансової звітності видно, що в ТОВ “Альфа-Енергія” працює 12 осіб, розрахунки з оплати праці здійснюються безготівково. На кінець 2024 року кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці складала 42,00 тис. грн., а заборгованість за розрахунками зі страхування – 11,90 тис. грн. (Додаток Д) Для таких розрахунків підприємство використовує зведені відомості на виплату заробітної плати, які передаються в банк разом з платіжним дорученням. В платіжному дорученні на виплату заробітної плати обов'язково зазначається період, за який здійснюється виплата, та робиться посилання на відомість. Сама відомість містить список працівників, їхні рахунки та суми до виплати. Крім заробітної плати, безготівковим шляхом можуть виплачуватись й інші види винагород: премії, матеріальна допомога, відпускні тощо. Для кожного виду виплат оформлюються окремі відомості та платіжні доручення. Важливо зазначити, що при здійсненні безготівкових розрахунків з працівниками необхідно дотримуватись вимог щодо захисту персональних даних, тому доступ до відповідних документів мають лише уповноважені особи [36].

Ще одним важливим аспектом документального оформлення безготівкових розрахунків є облік розрахунків з іноземними контрагентами, в

досліджуваній нами компанії їх немає. Для таких операцій підприємство використовує додаткові документи, зокрема, заяви на купівлю-продаж іноземної валюти, які подаються в банк для конвертації гривні в іноземну валюту і навпаки. Крім того, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності важливими документами є зовнішньоекономічні контракти, інвойси, вантажні митні декларації тощо. При оформленні платіжних доручень в іноземній валюті необхідно дотримуватись вимог валютного законодавства та вказувати всі необхідні реквізити: найменування та адресу бенефіціара, номер рахунку, банк бенефіціара, банк-кореспондент, код SWIFT тощо. Крім того, в платіжному дорученні обов'язково зазначається призначення платежу з посиланням на номер та дату зовнішньоекономічного контракту. За необхідності до платіжного доручення додаються документи, які підтверджують законність здійснення валютної операції. Всі ці документи є підставою для здійснення безготівкових розрахунків з іноземними контрагентами [37].

Важливо зазначити, що всі записи в бухгалтерському обліку здійснюються на підставі правильно оформлених первинних документів, тому документальне оформлення безготівкових розрахунків має важливе значення для забезпечення достовірності бухгалтерського обліку [36].

Для забезпечення правильності оформлення безготівкових розрахунків та ефективного контролю за рухом грошових коштів в ТОВ “Альфа-Енергія” розроблено внутрішні положення та інструкції, які регламентують порядок оформлення відповідних документів, визначають відповідальних осіб та встановлюють процедури контролю. Такі документи розроблені відповідно до чинного законодавства та враховують специфіку діяльності підприємства в енергетичній галузі. Внутрішні положення регламентують порядок оформлення та підписання платіжних документів, встановлюють граничні суми платежів, які можуть бути здійснені без додаткового узгодження, визначають відповідальних осіб за контроль за рухом грошових коштів тощо [45].

Документальним підтвердженням руху електронних грошових коштів виступають первинні касові та банківські документи, в яких вказується списання коштів та переведення їх на віртуальний носій. Операції з поповнення електронного гаманця можна здійснювати у такі способи: купувати стрейчкарту за готівку, з банківського рахунку, поштовими переказами, мобільним поповненням. Відповідно до обраного способу буде змінюватися облік зарахування коштів до електронного гаманця.

Таким чином, сутність безготівкових розрахунків полягає у тому, що господарські органи здійснюють платежі один одному за товарно-матеріальні цінності та надані послуги, а також за фінансовими зобов'язаннями шляхом перерахування належних сум з рахунку платника на рахунок одержувача або заліку взаємної заборгованості. Важливість безготівкових розрахунків в умовах глобалізації фінансових ринків, прискорення оборотності коштів є більш значимою для сучасної економіки, оскільки безготівкові розрахунки сприяють концентрації фінансових ресурсів у банках. Тимчасово вільні кошти підприємств, що зберігаються в банках, є одним із джерел кредитування. Безготівкові розрахунки сприяють нормальному обігу коштів у економіці. Чітке розмежування безготівкового та готівкового обігу створює умови, що полегшують їх планування.

2.2. Безготівкові розрахунки підприємства в системі рахунків бухгалтерського обліку

При здійсненні господарської діяльності ТОВ "Альфа-Енергія" вступає в різноманітні розрахункові відносини з іншими підприємствами, організаціями, установами та особами. Ці розрахунки здійснюються переважно в безготівковій формі. Для обліку таких розрахунків використовуються рахунки класів 3 "Кошти, розрахунки та інші активи" та 6 "Поточні зобов'язання". Найбільш поширеними є розрахунки з покупцями та замовниками, а також розрахунки з постачальниками та підрядниками. Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками використовується рахунок 36

“Розрахунки з покупцями та замовниками”. Цей рахунок є активним, тому за дебетом відображається виникнення заборгованості покупців та замовників перед підприємством (тобто відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг в кредит), а за кредитом – погашення цієї заборгованості (тобто надходження коштів від покупців та замовників). [42].

В аналітичному обліку розрахунки з покупцями та постачальниками відображаються за кожним контрагентом окремо, що дозволяє контролювати стан розрахунків з кожним із них. Крім того, аналітичний облік може вестися за кожним виставленим рахунком або укладеним договором, що забезпечує контроль за виконанням договірних зобов'язань. Наприклад, якщо ТОВ "Альфа-Енергія" має декілька договорів з одним покупцем, то в аналітичному обліку для кожного з цих договорів може бути відкритий окремий аналітичний рахунок. Це дозволяє контролювати виконання кожного договору окремо. Для автоматизації обліку розрахунків з покупцями та постачальниками підприємство може використовувати спеціалізоване програмне забезпечення, яке дозволяє формувати різноманітні звіти про стан розрахунків, наприклад, реєстр дебіторів та кредиторів, аналіз заборгованості за строками виникнення, акти звірки розрахунків тощо. Це забезпечує ефективний контроль за розрахунками та своєчасне виявлення проблемної заборгованості. Відповідно до облікової політики ТОВ "Альфа-Енергія", всі операції з розрахунків з покупцями та постачальниками повинні бути підтверджені відповідними первинними документами (договорами, рахунками, накладними, актами виконаних робіт тощо), які є підставою для їх відображення в бухгалтерському обліку [36].

В бухгалтерському обліку безготівкові розрахунки ТОВ “Альфа-Енергія” відображаються на відповідних рахунках згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку. Для обліку грошових коштів на поточних рахунках використовується рахунок 311 “Поточні рахунки в національній валюті”. Всі операції по безготівкових розрахунках фіксуються в регістрах бухгалтерського обліку на підставі первинних документів. На кінець кожного

місяця здійснюється звірка залишку коштів на рахунку за даними бухгалтерського обліку з даними банківської виписки. Крім того, для обліку розрахунків з різними контрагентами використовуються відповідні рахунки: 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”, 64 “Розрахунки за податками й платежами”, 66 “Розрахунки за виплатами працівникам” тощо. Для кожного виду розрахунків ведуться окремі аналітичні рахунки, що дозволяє отримувати детальну інформацію про стан розрахунків з кожним контрагентом.

Безготівкові розрахунки підприємства ТОВ “Альфа-Енергія” в системі бухгалтерського обліку відображаються за допомогою багатьох рахунків відображено у Таблиці 2.2

Таблиця 2.2

Безготівкові розрахунки в системі рахунків бухгалтерського обліку

Рахунок	Основні субрахунки	Призначення
31 “Рахунки в банках”	311 “Поточні рахунки в національній валюті” 312 “Поточні рахунки в іноземній валюті” 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”	Облік наявності та руху грошових коштів на рахунках в банку
36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями” 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”	Облік розрахунків за відвантаженою продукцією, виконані роботи, надані послуги
63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”	631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками” 632 “Розрахунки з іноземними постачальниками”	Облік розрахунків за отримані товари, роботи, послуги
64 “Розрахунки за податками й платежами”	641 “Розрахунки за податками” 642 “Розрахунки за обов'язковими платежами”	Облік розрахунків з бюджетом за податками та зборами
65 “Розрахунки за страхуванням”	651 “За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування”	Облік розрахунків за ЄСВ та іншими видами страхування
66 “Розрахунки за виплатами працівникам”	661 “Розрахунки за заробітною платою” 662 “Розрахунки з депонентами”	Облік розрахунків з оплати праці
50 “Довгострокові позики” / 60	501 “Довгострокові кредити банків”	Облік розрахунків за кредитами банків

"Короткострокові позики"	601 "Короткострокові кредити банків"	
37 "Розрахунки з різними дебіторами"	371 "Розрахунки за виданими авансами" 372 "Розрахунки з підзвітними особами"	Облік розрахунків за виданими авансами, з підзвітними особами та ін.
68 "Розрахунки за іншими операціями"	681 "Розрахунки за авансами одержаними" 685 "Розрахунки з іншими кредиторами"	Облік розрахунків за одержаними авансами, з іншими кредиторами
67 "Розрахунки з учасниками"	671 "Розрахунки за нарахованими дивідендами"	Облік розрахунків з учасниками підприємства

Джерело [13, 14].

Головним рахунком для відображення безготівкових операцій є рахунок 31 "Рахунки в банках". Цей рахунок є активним, тому за дебетом відображається збільшення грошових коштів (тобто надходження грошей на банківський рахунок підприємства), а за кредитом – їх зменшення (тобто списання коштів з банківського рахунку). Згідно з планом рахунків бухгалтерського обліку, рахунок 31 має декілька субрахунків, але ТОВ "Альфа-Енергія" найчастіше використовує субрахунок 311 "Поточні рахунки в національній валюті". На цьому субрахунку ведеться облік наявності та руху грошових коштів в національній валюті на поточних рахунках підприємства в банках. В аналітичному обліку до субрахунку 311 відкриваються окремі аналітичні рахунки для кожного поточного рахунку підприємства в банках. Наприклад, якщо ТОВ "Альфа-Енергія" має поточні рахунки в кількох банках, то для кожного з них відкривається окремий аналітичний рахунок. Це дозволяє контролювати наявність та рух коштів на кожному рахунку окремо [20].

ТОВ "Альфа-Енергія" також може мати рахунки в іноземній валюті, якщо здійснює зовнішньоекономічну діяльність. В такому випадку підприємство використовує субрахунок 312 "Поточні рахунки в іноземній валюті". На цьому субрахунку ведеться облік наявності та руху грошових коштів в іноземній валюті. Особливістю обліку операцій в іноземній валюті є необхідність їх відображення як в іноземній валюті, так і в національній валюті за курсом Національного банку України на дату здійснення операції. Крім

того, залишки на валютних рахунках підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною курсу національної валюти до іноземної на кінець звітного періоду. Курсові різниці, які виникають внаслідок такого перерахунку, відображаються на рахунку 714 “Дохід від операційної курсової різниці” (якщо курсова різниця позитивна) або 945 “Втрати від операційної курсової різниці” (якщо курсова різниця негативна). Для ведення аналітичного обліку на субрахунку 312 відкриваються окремі аналітичні рахунки для кожної іноземної валюти та для кожного валютного рахунку. Згідно з принципами бухгалтерського обліку, для обліку операцій в іноземній валюті також використовується позабалансовий рахунок 042 “Непередбачені активи та зобов'язання”, на якому ведеться облік сум в іноземній валюті за біржовим курсом на дату розрахунку.

Для обліку інших рахунків в банку ТОВ “Альфа-Енергія” використовує субрахунок 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті”. На цьому субрахунку ведеться облік наявності та руху грошових коштів в національній валюті на рахунках в банку, які призначені для здійснення певних цільових виплат. Наприклад, це можуть бути кошти для виплати заробітної плати працівникам, кошти для здійснення розрахунків з використанням платіжних карток тощо. Облік операцій на субрахунку 313 ведеться аналогічно до обліку операцій на субрахунку 311. Для кожного такого рахунку в аналітичному обліку відкривається окремий аналітичний рахунок, що дозволяє контролювати наявність та використання коштів за цільовим призначенням. Також підприємство може використовувати субрахунок 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”, якщо має спеціальні рахунки в іноземній валюті. Облік операцій на цьому субрахунку здійснюється аналогічно до обліку операцій на субрахунку 312, з урахуванням особливостей обліку операцій в іноземній валюті [41],

Операції з безготівкових розрахунків на рахунку 31 “Рахунки в банках” відображаються в бухгалтерському обліку на підставі первинних документів, основним з яких є банківська виписка. Банківська виписка – це документ, який підтверджує здійснення операцій по рахунку підприємства в банку та

відображає стан рахунку на певну дату. На підставі банківської виписки та доданих до неї первинних документів (платіжних доручень, платіжних вимог, меморіальних ордерів тощо) бухгалтер ТОВ “Альфа-Енергія” відображає операції з безготівкових розрахунків в бухгалтерському обліку. В умовах автоматизації облікових процесів підприємство може отримувати банківські виписки в електронному вигляді через систему “Клієнт-банк”. Це дозволяє оперативно отримувати інформацію про стан рахунку та здійснені операції, що забезпечує своєчасне відображення їх в обліку. Крім того, система "Клієнт-банк" дозволяє формувати та відправляти в банк платіжні документи в електронному вигляді, що значно спрощує процес здійснення безготівкових розрахунків. Відповідно до облікової політики ТОВ “Альфа-Енергія”, всі операції з безготівкових розрахунків повинні бути підтверджені відповідними первинними документами, які є підставою для їх відображення в бухгалтерському обліку [36].

Важливою складовою безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” є розрахунки за податками та платежами. Для обліку таких розрахунків використовується рахунок 64 “Розрахунки за податками й платежами”. Цей рахунок може мати як дебетове сальдо (якщо у підприємства є переплата з податків), так і кредитове сальдо (якщо у підприємства є заборгованість з податків). На рахунку 64 ведеться облік розрахунків підприємства за всіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що справляються в дохід бюджету. Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом на кінець 2024 року становила 1084,10 тис. грн. Ця сума відображається в пасиві балансу в рядку “Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом”.

Для обліку розрахунків з бюджетом за окремими податками, зборами та платежами використовується субрахунок 641 “Розрахунки за податками”. В аналітичному обліку до цього субрахунку відкриваються окремі аналітичні рахунки для кожного виду податку, збору чи платежу. Рахунок 64 “Розрахунки

за податками й платежами” призначено для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що справляються в дохід бюджету. На рахунку 64 також узагальнюється інформація про інші розрахунки з бюджетом, зокрема за субсидіями, дотаціями та іншими асигнуваннями. Наприклад, для обліку розрахунків з податку на прибуток відкривається окремий аналітичний рахунок, для обліку розрахунків з податку на додану вартість – інший аналітичний рахунок і так далі. Згідно зі звітом про фінансові результати, у 2024 році ТОВ “Альфа-Енергія” нарахувало податок на прибуток у сумі 2558,30 тис. грн. (Додаток В) Ця операція відображається в обліку записом за дебетом рахунку 98 “Податок на прибуток” та кредитом субрахунку 641 “Розрахунки за податками” (аналітичний рахунок “Податок на прибуток”). При сплаті податку на прибуток до бюджету в обліку робиться запис за дебетом субрахунку 641 “Розрахунки за податками” (аналітичний рахунок “Податок на прибуток”) та кредитом субрахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті” [40].

Ще однією важливою групою безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” є розрахунки з оплати праці. Для обліку таких розрахунків використовується рахунок 66 “Розрахунки за виплатами працівникам”. Цей рахунок є пасивним, тому за кредитом відображається нарахування заробітної плати та інших виплат працівникам, а за дебетом – виплата заробітної плати та інших виплат, а також утримання з цих виплат (податки, збори, аліменти тощо). Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці на кінець 2024 року становила 42,00 тис. грн. (Додаток А) Ця сума відображається в пасиві балансу в рядку “Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці”. Для обліку розрахунків з працівниками з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомоги тощо) використовується субрахунок 661 “Розрахунки за заробітною платою”. В аналітичному обліку розрахунки за виплатами працівникам ведуться за кожним працівником окремо. Це дозволяє

контролювати розрахунки з кожним працівником, правильно нараховувати та утримувати податки та збори, а також формувати необхідну звітність (наприклад, довідки про доходи працівників).

При нарахуванні заробітної плати в обліку робиться запис за дебетом рахунків 23 “Виробництво”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут” (залежно від того, де працює працівник) та кредитом субрахунку 661 “Розрахунки за заробітною платою”. При виплаті заробітної плати робиться запис за дебетом субрахунку 661 “Розрахунки за заробітною платою” та кредитом субрахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті” (якщо виплата здійснюється на банківські картки працівників) або субрахунку 301 “Готівка в національній валюті” (якщо виплата здійснюється через касу підприємства) [8].

Окремим видом безготівкових розрахунків є розрахунки зі страхування. Для обліку таких розрахунків використовується рахунок 65 “Розрахунки за страхуванням”. Цей рахунок є пасивним, тому за кредитом відображається нарахування єдиного соціального внеску та інших страхових платежів, а за дебетом – їх перерахування відповідним установам. Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування на кінець 2024 року становила 11,90 тис. грн. (Додаток Б) Ця сума відображається в пасиві балансу в рядку “Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування”.

Для обліку розрахунків за єдиним соціальним внеском використовується субрахунок 651 “За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування”. При нарахуванні єдиного соціального внеску в обліку робиться запис за дебетом рахунків 23 “Виробництво”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут” (залежно від того, де працює працівник) та кредитом субрахунку 651. При перерахуванні єдиного соціального внеску робиться запис за дебетом субрахунку 651 та кредитом субрахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті”. В аналітичному обліку до субрахунку 651 можуть відкриватися

окремі аналітичні рахунки за видами страхування, наприклад, для обліку розрахунків з єдиного соціального внеску в частині пенсійного страхування, страхування на випадок безробіття, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності тощо [20].

Також важливим аспектом безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” є розрахунки за кредитами банків та іншими позиками. Для обліку таких розрахунків використовуються рахунки 50 “Довгострокові позики” та 60 “Короткострокові позики”. На цих рахунках ведеться облік розрахунків за позиками банків та інших установ, термін погашення яких перевищує 12 місяців (для рахунку 50) або не перевищує 12 місяців (для рахунку 60). Ці рахунки є пасивними, тому за кредитом відображається отримання позик, а за дебетом – їх погашення. Згідно з фінансовою звітністю, у ТОВ “Альфа-Енергія” немає короткострокових кредитів банків, про що свідчить нульове значення рядку “Короткострокові кредити банків” у пасиві балансу. Це може свідчити про достатню фінансову стійкість підприємства, яке не потребує залучення короткострокових кредитів для фінансування своєї діяльності. Однак, якщо підприємство в майбутньому вирішить залучити кредити, то при отриманні кредиту в обліку буде зроблено запис за дебетом субрахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті” та кредитом рахунку 60 “Короткострокові позики” (або 50 “Довгострокові позики”, якщо строк погашення кредиту перевищує 12 місяців). При погашенні кредиту буде зроблено запис за дебетом рахунку 60 (або 50) та кредитом субрахунку 311. Нарахування відсотків за кредитом відображається за дебетом рахунку 95 “Фінансові витрати” та кредитом рахунку 68 “Розрахунки за іншими операціями”, а їх сплата – за дебетом рахунку 68 та кредитом субрахунку 311.

Особливим видом безготівкових розрахунків є розрахунки з підзвітними особами. Такі розрахунки виникають, коли працівники підприємства отримують грошові кошти на відрядження або господарські витрати. Для обліку таких розрахунків використовується субрахунок 372 “Розрахунки з підзвітними особами”. Цей субрахунок може мати як дебетове сальдо (якщо

підзвітна особа ще не відзвітувала про використання коштів або використала менше коштів, ніж отримала), так і кредитове сальдо (якщо підзвітна особа використала більше коштів, ніж отримала, і підприємство заборгувало їй відшкодування перевитрат). В аналітичному обліку розрахунки з підзвітними особами ведуться за кожною підзвітною особою окремо. При видачі коштів підзвітній особі в обліку робиться запис за дебетом субрахунку 372 “Розрахунки з підзвітними особами” та кредитом субрахунку 301 “Готівка в національній валюті” (якщо кошти видаються з каси) або субрахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті” (якщо кошти перераховуються на банківську картку працівника). При затвердженні авансового звіту підзвітної особи витрачені кошти відносяться на відповідні рахунки витрат (23, 91, 92, 93 тощо) або активів (10, 11, 20, 22 тощо), що відображається записом за дебетом цих рахунків та кредитом субрахунку 372. Якщо підзвітна особа повертає невикористані кошти, то в обліку робиться запис за дебетом субрахунку 301 (або 311) та кредитом субрахунку 372. Якщо ж підприємство відшкодовує підзвітній особі перевитрати, то робиться запис за дебетом субрахунку 372 та кредитом субрахунку 301 (або 311).

Крім вищезазначених рахунків, для обліку безготівкових розрахунків ТОВ “Альфа-Енергія” можуть використовуватися й інші рахунки, наприклад, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”, 68 “Розрахунки за іншими операціями”, 67 “Розрахунки з учасниками” тощо. Ці рахунки використовуються для обліку розрахунків, які не відносяться до вищеописаних груп розрахунків. Наприклад, рахунок 371 “Розрахунки за виданими авансами” використовується для обліку розрахунків за авансами, виданими іншим підприємствам, рахунок 681 “Розрахунки за авансами одержаними” – для обліку розрахунків за авансами, одержаними від інших підприємств, рахунок 671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами” – для обліку розрахунків з учасниками підприємства за нарахованими дивідендами і так далі. В аналітичному обліку ці розрахунки ведуться за кожним дебітором

або кредитором окремо, що дозволяє контролювати стан розрахунків з кожним із них.

З'ясовано, що зміст безготівкових розрахунків розкривається в платіжних документах, безготівкові розрахунки дозволяють здійснювати широкомасштабний моніторинг договірних зобов'язань як платниками, так і одержувачами грошей, а іноді і контролюючими та правоохоронними органами. Негрошові активи ТОВ “Альфа-Енергія”, відображаються в Балансі у складі оборотних активів у статті “Грошові кошти та їх еквіваленти”. Для обліку наявності та руху коштів на поточному банківському рахунку, які можуть бути використані для поточних операцій підприємства, призначено рахунок 31 “Рахунки в банку”.

2.3. Удосконалення обліку безготівкових розрахунків в системі управління підприємством

Система обліку безготівкових розрахунків підприємства ТОВ “Альфа-Енергія” потребує постійного вдосконалення у зв'язку зі змінами в законодавстві, розвитком інформаційних технологій та вимогами сучасного бізнес-середовища. Аналіз фінансової звітності підприємства за 2022-2024 роки показує значні обсяги безготівкових операцій. Так, станом на кінець 2024 року залишок грошових коштів становив 4878,00 тис. грн., дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 22233,30 тис. грн., а поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 2014,10 тис. грн. (Додаток Б) Це свідчить про необхідність ефективного обліку та контролю за безготівковими розрахунками (рис. 2.1).

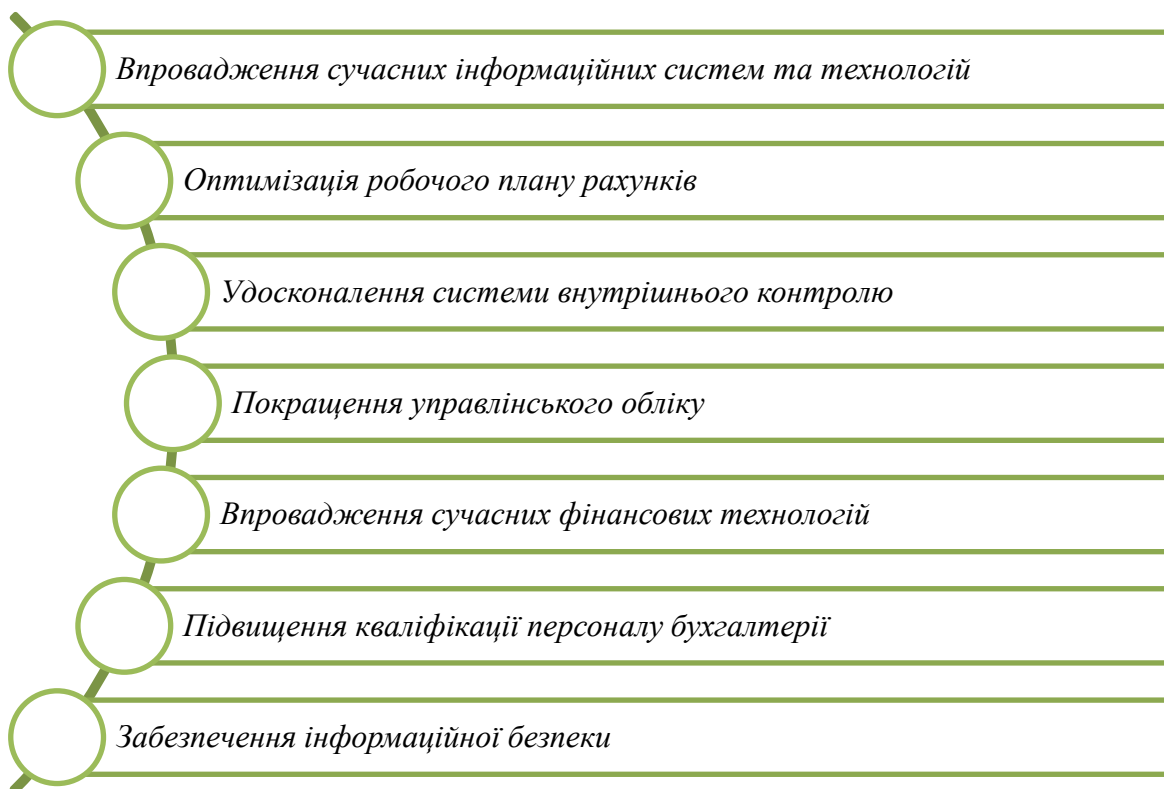

Рис. 2.1. Напрями вдосконалення обліку безготівкових розрахунків

Джерело [45].

Одним з основних напрямків удосконалення обліку безготівкових розрахунків є впровадження сучасних інформаційних систем та технологій. Хоча підприємство вже використовує систему "Клієнт-банк" для здійснення безготівкових розрахунків, доцільно розширити функціональні можливості цієї системи або впровадити більш сучасне програмне забезпечення. Наприклад, впровадження системи електронного документообігу з інтеграцією з банківськими системами дозволить автоматизувати процес формування, підписання та відправлення платіжних документів, а також їх подальше відображення в бухгалтерському обліку. Це значно зменшить трудомісткість обліку безготівкових розрахунків, мінімізує ймовірність помилок та забезпечить оперативність отримання інформації про стан розрахунків [17].

Важливим напрямком удосконалення обліку безготівкових розрахунків ТОВ "Альфа-Енергія" є оптимізація робочого плану рахунків в частині обліку таких розрахунків. Доцільно розробити більш детальну систему аналітичних

рахунків, яка дозволить отримувати більш детальну інформацію про стан та динаміку безготівкових розрахунків. Наприклад, для рахунку 31 "Рахунки в банках" можна запровадити аналітику не лише за банками та типами рахунків, а й за цільовим призначенням коштів. Для рахунків розрахунків з дебіторами та кредиторами (36, 63, 68 тощо) доцільно запровадити аналітику за строками виникнення заборгованості, що дозволить ефективно контролювати прострочену заборгованість. Також корисним буде впровадження аналітики за договорами, проектами, регіонами тощо, що дозволить аналізувати ефективність різних напрямків діяльності підприємства. Удосконалення робочого плану рахунків повинно супроводжуватися відповідними змінами в обліковій політиці підприємства, де мають бути чітко визначені принципи аналітичного обліку безготівкових розрахунків, методи оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості, порядок створення та використання резерву сумнівних боргів тощо [2, с. 302].

Значне поліпшення обліку безготівкових розрахунків може бути досягнуте шляхом удосконалення системи внутрішнього контролю. Необхідно розробити та впровадити чіткі процедури контролю за здійсненням безготівкових розрахунків, які будуть включати перевірку обґрунтованості платежів, контроль за цільовим використанням коштів, перевірку правильності оформлення первинних документів та відображення операцій в обліку [36]. Для цього доцільно розробити внутрішні стандарти та інструкції, які будуть регламентувати порядок здійснення безготівкових розрахунків та їх облік. Також важливим елементом системи внутрішнього контролю є розподіл обов'язків між працівниками бухгалтерії та встановлення персональної відповідальності за окремі ділянки обліку. Наприклад, доцільно призначити окремих відповідальних осіб за облік розрахунків з дебіторами, кредиторами, бюджетом тощо. Це дозволить забезпечити більш ефективний контроль за безготівковими розрахунками та зменшити ризик помилок та зловживань. Важливим аспектом вдосконалення системи внутрішнього контролю є також запровадження регулярної інвентаризації розрахунків, яка дозволить виявляти

прострочену та сумнівну заборгованість, а також розбіжності між даними бухгалтерського обліку та фактичним станом розрахунків [45].

Для покращення управління безготівковими розрахунками важливо вдосконалити систему управлінського обліку та аналізу. Доцільно розробити та впровадити систему управлінської звітності, яка буде надавати керівництву підприємства оперативну та аналітичну інформацію про стан безготівкових розрахунків. Така звітність може включати звіти про рух грошових коштів на банківських рахунках, звіти про стан дебіторської та кредиторської заборгованості з аналізом за строками виникнення, контрагентами, проектами тощо, звіти про планові та фактичні платежі, аналіз показників оборотності заборгованості та інших фінансових показників. Важливим елементом управлінського обліку є також впровадження системи бюджетування, яка дозволить планувати та контролювати грошові потоки підприємства [4]. Для ТОВ "Альфа-Енергія" доцільно розробити та впровадити систему платіжного календаря, який буде відображати планові надходження та платежі на певний період (тиждень, місяць). Це дозволить ефективно управляти грошовими потоками, забезпечувати своєчасність розрахунків та уникати касових розривів [13].

В умовах цифровізації економіки перспективним напрямком удосконалення обліку безготівкових розрахунків є впровадження сучасних фінансових технологій. Зокрема, доцільно розглянути можливість використання таких інструментів, як електронні платіжні системи, мобільний банкінг, системи електронного факторингу тощо. Наприклад, використання систем електронного факторингу дозволить прискорити обіг коштів шляхом продажу дебіторської заборгованості фінансовим установам. Це особливо актуально для ТОВ "Альфа-Енергія", яке має значні обсяги дебіторської заборгованості. Також перспективним напрямком є впровадження систем електронного обміну документами з контрагентами, що дозволить автоматизувати процес формування, відправлення, отримання та обробки первинних документів. Це значно зменшить трудомісткість обліку

безготівкових розрахунків та мінімізує ймовірність помилок. Впровадження цих технологій потребує відповідних змін в організації бухгалтерського обліку, зокрема, розробки нових форм електронних документів, методів їх захисту, порядку зберігання та архівування [3].

Важливим напрямком удосконалення обліку безготівкових розрахунків є також підвищення кваліфікації персоналу бухгалтерії. Працівники бухгалтерії повинні постійно оновлювати свої знання у сфері бухгалтерського обліку, податкового законодавства, інформаційних технологій тощо. Для цього доцільно організовувати регулярні навчання, семінари, курси підвищення кваліфікації. Також важливо забезпечити доступ працівників до професійної літератури, періодичних видань, інформаційно-правових систем. Це дозволить підтримувати високий рівень професійної компетентності працівників та забезпечити якісний облік безготівкових розрахунків. Крім того, доцільно впровадити систему мотивації працівників бухгалтерії, яка буде враховувати якість та оперативність обліку безготівкових розрахунків. Наприклад, можна впровадити систему премій за відсутність помилок в обліку, своєчасне формування звітності, ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованістю тощо [14].

Також для удосконалення обліку безготівкових розрахунків важливо забезпечити належний рівень інформаційної безпеки. Безготівкові розрахунки передбачають використання електронних платіжних систем, передачу конфіденційної інформації через мережу Інтернет, що створює ризики несанкціонованого доступу, втрати або пошкодження даних. Тому необхідно впровадити комплекс заходів з інформаційної безпеки, який буде включати технічні засоби захисту (антивірусне програмне забезпечення, системи шифрування даних, системи контролю доступу тощо), організаційні заходи (розробка політики інформаційної безпеки, інструкцій для персоналу, регламентів роботи з інформаційними системами) та правові заходи (укладання угод про конфіденційність, регулювання питань відповідальності за порушення інформаційної безпеки тощо). Особливу увагу слід приділити

захисту електронних підписів, які використовуються для підписання платіжних документів в системі “Клієнт-банк”. Також важливо забезпечити регулярне резервне копіювання даних та розробити план дій на випадок виникнення нештатних ситуацій (втрата даних, збої в роботі інформаційних систем тощо). Впровадження цих заходів дозволить мінімізувати ризики, пов'язані з інформаційною безпекою безготівкових розрахунків, та забезпечити надійність та стабільність роботи системи обліку [47].

Для ефективного управління безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” може використовувати різні методи аналізу, наприклад, аналіз структури дебіторської та кредиторської заборгованості, аналіз оборотності заборгованості, аналіз платоспроможності та ліквідності тощо. Це дозволяє виявляти проблеми в розрахунках та вчасно вживати заходів для їх вирішення. Наприклад, якщо аналіз показує, що у підприємства є значна прострочена дебіторська заборгованість, то можуть бути вжиті заходи для її стягнення (претензійна робота, судові позови тощо). Якщо ж аналіз показує, що у підприємства є проблеми з платоспроможністю, то можуть бути вжиті заходи для залучення додаткових фінансових ресурсів або реструктуризації заборгованості [35].

Таким чином, використання електронних обчислювальних технологій не лише значно спрощує процес обліку, але й підвищує культуру управління, підвищує ступінь достовірності та достовірності інформації, її ефективність, покращує умови її зберігання та повторного використання з ефективним захистом від пошкоджень та несанкціонований доступ.

РОЗДІЛ 3.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1. Методика контролю за операціями з безготівкових розрахунків підприємства

Методика контролю за операціями з безготівкових розрахунків на підприємстві ТОВ “Альфа-Енергія” є важливою частиною загальної системи внутрішнього контролю. Контроль за безготівковими розрахунками необхідний для забезпечення збереження грошових коштів, правильності та своєчасності відображення операцій в обліку, дотримання законодавства та внутрішніх положень підприємства (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Методика контролю за операціями з безготівкових розрахунків

Етап контролю	Методи контролю
Планування та авторизація платежів	- Формування заявки на платіж з необхідними реквізитами - Перевірка обґрунтованості платежу та наявності підтверджуючих документів - Багаторівнева система затвердження платежів залежно від суми - Розподіл повноважень між особами, що ініціюють та затверджують платежі
Формування та підписання платіжних документів	- Перевірка правильності заповнення реквізитів платіжних документів - Контроль за коректністю зазначення призначення платежу - Використання ЕЦП для підписання документів - Зберігання ключів ЕЦП на захищених носіях
Контроль за проведенням платежів та їх відображенням в обліку	- Моніторинг статусу платежів в системі 'Клієнт-банк' - Щоденна обробка банківських виписок - Перевірка правильності кореспонденції рахунків - Щомісячна звірка залишків на банківських рахунках
Контроль за розрахунками з дебіторами	- Моніторинг стану дебіторської заборгованості - Аналіз структури та динаміки заборгованості - Робота з простроченою заборгованістю - Проведення звірки розрахунків з контрагентами
Контроль за розрахунками з кредиторами	- Моніторинг стану кредиторської заборгованості - Аналіз структури та динаміки заборгованості - Планування платежів (платіжний календар) - Проведення звірки розрахунків з контрагентами

Контроль за розрахунками з бюджетом та фондами соціального страхування	- Моніторинг змін у податковому законодавстві - Контроль за правильністю нарахування податків та зборів - Планування податкових платежів - Звірка розрахунків з податковими органами
Контроль за розрахунками з працівниками	- Перевірка правильності нарахування заробітної плати - Контроль за утриманнями з заробітної плати - Контроль за формуванням зарплатної відомості - Моніторинг зарахування коштів на рахунки працівників
Контроль за валютними операціями	- Контроль за дотриманням валютного законодавства - Моніторинг курсових різниць - Контроль за документальним оформленням валютних операцій - Контроль за дотриманням лімітів та строків розрахунків
Контроль за дотриманням вимог інформаційної безпеки	- Технічні заходи (антивірусний захист, шифрування даних) - Організаційні заходи (розподіл доступу, навчання персоналу) - Правові заходи (угоди про конфіденційність, відповідальність) - Захист електронних підписів
Періодичний аудит системи контролю	- Оцінка ефективності системи контролю - Виявлення слабких місць системи - Розробка рекомендацій щодо вдосконалення - Впровадження заходів та повторний аудит

Джерело [13, 45]

Першим етапом методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” є планування та авторизація платежів. На цьому етапі контроль здійснюється шляхом встановлення чітких правил ініціювання та затвердження платежів. Зазвичай цей процес починається з формування заявки на платіж відповідальною особою (керівником відділу, менеджером проекту тощо). Заявка на платіж повинна містити інформацію про одержувача платежу, суму, призначення платежу, підставу для оплати (договір, рахунок, акт виконаних робіт тощо), строк платежу та інші необхідні дані. До заявки додаються копії документів, що є підставою для оплати. Після формування заявка на платіж повинна бути перевірена та затверджена уповноваженими особами. Залежно від суми платежу та його характеру можуть бути різні рівні затвердження. Наприклад, платежі до певної суми можуть затверджуватися головним бухгалтером, більші суми - фінансовим директором, а значні платежі - генеральним директором або навіть зборами засновників. При перевірці заявки на платіж контролюється обґрунтованість платежу, його відповідність

бюджету, наявність всіх необхідних документів, правильність розрахунку суми, дотримання податкового законодавства тощо. Важливим елементом контролю на цьому етапі є розподіл повноважень: особа, яка ініціює платіж, не повинна бути тією самою особою, яка його затверджує [20].

Наступним етапом методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” є формування та підписання платіжних документів. На цьому етапі контроль здійснюється шляхом перевірки правильності формування платіжних документів та дотримання порядку їх підписання. Зазвичай платіжні документи формуються бухгалтерією на підставі затверджених заявок на платіж. При формуванні платіжних документів контролюється правильність заповнення всіх реквізитів: найменування та ідентифікаційний код платника та одержувача, номери рахунків, МФО банків, сума платежу, призначення платежу тощо. Особливу увагу слід приділяти правильності зазначення призначення платежу, оскільки від цього залежить правильність відображення операції в бухгалтерському та податковому обліку. Після формування платіжні документи повинні бути підписані уповноваженими особами. Зазвичай це головний бухгалтер та керівник підприємства. При використанні системи “Клієнт-банк” для здійснення безготівкових розрахунків контроль за підписанням платіжних документів здійснюється шляхом використання електронних підписів. Кожен підписант має свій електронний підпис, який зберігається на захищеному носії (токені) та захищений паролем. Для підписання платіжного документа необхідно, щоб всі уповноважені особи підписали його своїми електронними підписами. Це забезпечує додатковий рівень контролю та запобігає несанкціонованим платежам [1].

Ще одним етапом методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” є контроль за проведенням платежів та їх відображенням в обліку. Після відправлення платіжних документів до банку через систему “Клієнт-банк” контроль здійснюється шляхом перевірки статусу платежів. Система “Клієнт-банк” дозволяє відстежувати, чи

прийнятий платіжний документ банком, чи проведений платіж, чи є якісь помилки або відмови. Якщо платіж не проведено, необхідно з'ясувати причини та вжити заходів для їх усунення. Крім того, щоденно бухгалтерія отримує банківську виписку, яка містить інформацію про всі операції по рахунку за попередній день. На підставі банківської виписки здійснюється контроль за фактичним проведенням платежів, а також їх відображення в бухгалтерському обліку. При цьому контролюється правильність кореспонденції рахунків, суми операцій, їх економічний зміст тощо. Для забезпечення своєчасного відображення операцій в обліку банківські виписки повинні оброблятися в день їх отримання. В кінці кожного місяця здійснюється звірка залишків на банківських рахунках за даними обліку з даними банківських виписок. Якщо виявлено розбіжності, необхідно з'ясувати їх причини та внести відповідні коригування в облік [23].

Четвертий етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за розрахунками з дебіторами. Згідно з фінансовою звітністю, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги на кінець 2024 року становила 22233,30 тис. грн. (Додаток А), що свідчить про значні обсяги розрахунків з покупцями та замовниками. Контроль за такими розрахунками здійснюється шляхом постійного моніторингу стану дебіторської заборгованості, аналізу її структури та динаміки. Для цього формуються різні аналітичні звіти: реєстр дебіторів з інформацією про суми заборгованості та строки її погашення, звіт про прострочену дебіторську заборгованість, аналіз оборотності дебіторської заборгованості тощо. Особливу увагу слід приділяти простроченій заборгованості. У разі виявлення такої заборгованості необхідно з'ясувати причини прострочення та вжити заходів для її стягнення. Це може бути нагадування боржнику про необхідність сплати боргу, направлення претензії, звернення до суду тощо. Важливим елементом контролю за розрахунками з дебіторами є також проведення звірки розрахунків з контрагентами. Така звірка здійснюється шляхом складання та підписання акту звірки, який містить інформацію про

взаємні розрахунки за певний період. Регулярне проведення звірок дозволяє своєчасно виявляти розбіжності в обліку розрахунків та вносити необхідні коригування [41].

П'ятий етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за розрахунками з кредиторами. Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на кінець 2024 року становила 2014,10 тис. грн. (Додаток А) Контроль за такими розрахунками здійснюється аналогічно до контролю за розрахунками з дебіторами: шляхом постійного моніторингу стану кредиторської заборгованості, аналізу її структури та динаміки. Для цього формуються різні аналітичні звіти: реєстр кредиторів з інформацією про суми заборгованості та строки її погашення, звіт про прострочену кредиторську заборгованість, аналіз оборотності кредиторської заборгованості тощо. Особливу увагу слід приділяти своєчасності погашення заборгованості перед кредиторами, оскільки прострочення платежів може призвести до нарахування штрафних санкцій, погіршення відносин з постачальниками, а в деяких випадках – і до судових позовів. Тому важливим елементом контролю є планування платежів з урахуванням строків погашення заборгованості. Для цього може використовуватися платіжний календар, який дозволяє планувати вхідні та вихідні грошові потоки та забезпечувати своєчасність розрахунків. Також, як і у випадку з дебіторською заборгованістю, важливим елементом контролю є проведення зв'язки розрахунків з контрагентами [37].

Шостий етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за розрахунками з бюджетом та фондами соціального страхування. Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом на кінець 2024 року становила 1084,10 тис. грн., а за розрахунками зі страхування – 11,90 тис. грн. (Додаток Е) Контроль за такими розрахунками має особливе значення, оскільки несвоєчасна сплата податків та зборів може призвести до нарахування штрафних санкцій та пені. Тому важливо забезпечити

правильність нарахування та своєчасність сплати всіх податків та зборів. Для цього здійснюється постійний моніторинг змін у податковому законодавстві, контроль за правильністю нарахування податків та зборів, планування податкових платежів з урахуванням встановлених законодавством строків. Особливу увагу слід приділяти контролю за своєчасністю подання податкової звітності та узгодженістю даних у різних формах звітності. Наприклад, дані про податок на прибуток у декларації з податку на прибуток повинні відповідати даним фінансової звітності. Також важливим елементом контролю є регулярна звірка розрахунків з податковими органами та органами соціального страхування, яка дозволяє своєчасно виявляти розбіжності та уникати штрафних санкцій [35].

Наступний етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за розрахунками з працівниками. Згідно з фінансовою звітністю, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці на кінець 2024 року становила 42,00 тис. грн. (Додаток В) Контроль за такими розрахунками здійснюється шляхом перевірки правильності нарахування заробітної плати, утримань з неї, а також своєчасності її виплати. Особливу увагу слід приділяти контролю за дотриманням трудового законодавства, зокрема, щодо мінімальної заробітної плати, порядку оплати відпусток, лікарняних, понаднормових робіт тощо. Також важливим елементом контролю є перевірка правильності утримання та сплати податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску. При здійсненні безготівкових розрахунків з працівниками (виплата заробітної плати на банківські картки) контроль здійснюється шляхом перевірки правильності формування та своєчасності відправлення до банку зарплатної відомості, а також контролю за фактичним зарахуванням коштів на рахунки працівників. Для забезпечення конфіденційності інформації про розміри заробітної плати доступ до зарплатних відомостей повинен бути обмежений [42].

Восьмий етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за валютними операціями, якщо підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Такий контроль має певні особливості, пов'язані з необхідністю дотримання вимог валютного законодавства. При здійсненні валютних операцій контролюється правильність оформлення документів для купівлі або продажу валюти, дотримання встановлених законодавством лімітів та строків розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами, правильність відображення валютних операцій в бухгалтерському та податковому обліку. Особливу увагу слід приділяти контролю за курсовими різницями, які виникають у зв'язку зі зміною курсу національної валюти до іноземної. Такі курсові різниці можуть бути як позитивними (доход), так і негативними (витрати), і повинні правильно відображатися в обліку та фінансовій звітності. Також важливим елементом контролю за валютними операціями є моніторинг змін у валютному законодавстві та своєчасне внесення відповідних змін у порядок здійснення та обліку валютних операцій [40].

Дев'ятий етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ “Альфа-Енергія” – це контроль за дотриманням вимог інформаційної безпеки. Цей аспект контролю набуває особливого значення в умовах цифровізації економіки та широкого використання електронних платіжних систем. Контроль за інформаційною безпекою здійснюється шляхом впровадження та дотримання політики інформаційної безпеки, яка включає технічні, організаційні та правові заходи захисту [18]. До технічних заходів належать використання надійного антивірусного програмного забезпечення, регулярне оновлення програмного забезпечення, використання засобів шифрування даних, використання надійних паролів тощо. Організаційні заходи включають розподіл доступу до інформаційних систем відповідно до функціональних обов'язків працівників, навчання персоналу правилам інформаційної безпеки, регулярну зміну паролів, контроль за використанням зовнішніх носіїв інформації тощо. Правові заходи включають укладання угод про

конфіденційність з працівниками та контрагентами, визначення відповідальності за порушення правил інформаційної безпеки тощо. Особливу увагу слід приділяти захисту електронних підписів, які використовуються для підписання платіжних документів в системі "Клієнт-банк". Носії з електронними підписами повинні зберігатися в надійному місці (сейфі), доступ до них повинні мати лише уповноважені особи, паролі до електронних підписів повинні бути конфіденційними.

Останній етап методики контролю за безготівковими розрахунками ТОВ "Альфа-Енергія" – це періодичний аудит системи контролю. Для забезпечення ефективності системи контролю за безготівковими розрахунками необхідно регулярно проводити її аудит. Такий аудит може здійснюватися як внутрішніми аудиторами підприємства, так і зовнішніми аудиторськими компаніями. Метою аудиту є оцінка ефективності системи контролю, виявлення її слабких місць та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення. При проведенні аудиту перевіряється дотримання встановлених процедур контролю, ефективність розподілу повноважень, відповідність системи контролю вимогам законодавства та внутрішнім положенням підприємства. Також оцінюється рівень автоматизації контрольних процедур, ефективність використання інформаційних систем для здійснення контролю. За результатами аудиту формується звіт, який містить виявлені недоліки системи контролю та рекомендації щодо їх усунення. На основі цього звіту розробляється план заходів щодо вдосконалення системи контролю, визначаються відповідальні особи та строки виконання заходів. Після впровадження рекомендованих заходів проводиться повторний аудит для оцінки їх ефективності [45].

Особливу увагу слід приділяти захисту електронних підписів, які використовуються для підписання платіжних документів в системі "Клієнт-банк". Носії з електронними підписами повинні зберігатися в надійному місці (сейфі), доступ до них повинні мати лише уповноважені особи, паролі до електронних підписів повинні бути конфіденційними.

Вище наведені етапи методики контролю за операціями з безготівкових розрахунків на підприємстві ТОВ “Альфа-Енергія” є важливими для забезпечення фінансової стабільності, запобігання злочинам та захисту інтересів учасників фінансових операцій. Головним етапом методики контролю є аудит. Матою якого є оцінка ефективності системи контролю, виявлення її слабких місць та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення. При проведенні аудиту перевіряється дотримання встановлених процедур контролю, ефективність розподілу повноважень, відповідність системи контролю вимогам законодавства та внутрішнім положенням підприємства.

3.2. Аналіз ефективності використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства

Аналіз ефективності використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства ТОВ “Альфа-Енергія” дозволяє оцінити, наскільки оптимально організовані грошові потоки підприємства, визначити проблемні моменти та знайти шляхи їх вирішення. Безготівкові розрахунки є основним видом розрахунків даного підприємства, про що свідчать дані фінансової звітності за 2022-2024 роки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Ефективність використання безготівкових розрахунків ТОВ «Альфа-Енергія» за 2022-2024 рр.

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Динаміка грошових коштів, тис. грн.	3799,50 грн	4902,10 грн	4878,00 грн
Коефіцієнт оборотності грошових коштів	5,56	9,38	9,55
Тривалість одного обороту грошових коштів, днів	65,65	38,91	38,22
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	2,94	5,57	11,04
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,43	1,50	1,62
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів	150,21	243,33	225,31
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	0,33	0,61	0,93
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,07	0,16

Аналіз динаміки та структури грошових коштів ТОВ “Альфа-Енергія” є першим кроком у оцінці ефективності безготівкових розрахунків. За даними фінансової звітності, сума грошей та їх еквівалентів на кінець 2022 року становила 3799,50 тис. грн., на кінець 2023 року – 4902,10 тис. грн., а на кінець 2024 року – 4878,00 тис. грн. Таким чином, спостерігається позитивна динаміка грошових коштів у 2023 році (зростання на 1102,60 тис. грн. або на 29,0%) та незначне зменшення у 2024 році (на 24,10 тис. грн. або на 0,5%). Позитивна динаміка грошових коштів у 2023 році може свідчити про поліпшення фінансового стану підприємства, зокрема, про збільшення надходжень від операційної діяльності. Це підтверджується зростанням чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з 31125,40 тис. грн. у 2022 році до 40818,90 тис. грн. у 2023 році (зростання на 31,1%). Незначне зменшення грошових коштів у 2024 році при одночасному зростанні чистого доходу до 46702,00 тис. грн. (зростання на 14,4% порівняно з 2023 роком) може бути пов'язане з розширенням діяльності підприємства, інвестиціями в оновлення основних засобів або з іншими стратегічними рішеннями. Для більш детального аналізу необхідно розглянути структуру грошових потоків підприємства за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова) та оцінити їх вплив на загальну ефективність безготівкових розрахунків [21].

Аналіз оборотності грошових коштів ТОВ “Альфа-Енергія” є важливим показником ефективності безготівкових розрахунків. Коефіцієнт оборотності грошових коштів показує, скільки оборотів здійснили грошові кошти за період, і розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середнього залишку грошових коштів. За даними фінансової звітності, середній залишок грошових коштів у 2022 році можна орієнтовно оцінити як 5593,30 тис. грн. $((7387,10 + 3799,50) / 2)$, у 2023 р. – 4350,80 тис. грн. $((3799,50 + 4902,10) / 2)$, а у 2024 р. – 4890,05 тис. грн. $((4902,10 + 4878,00) / 2)$. Таким чином, коефіцієнт оборотності грошових коштів у 2022 році становив 5,56

(31125,40 / 5593,30), у 2023 р. – 9,38 (40818,90 / 4350,80), а у 2024 році – 9,55 (46702,00 / 4890,05). Спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта оборотності грошових коштів, що є позитивним явищем, оскільки свідчить про більш ефективне використання грошових коштів. Зворотним показником є тривалість одного обороту грошових коштів (в днях), яка розраховується як відношення кількості днів у періоді (зазвичай 365 днів) до коефіцієнта оборотності. У 2022 р. тривалість одного обороту грошових коштів становила 65,65 дня (365 / 5,56), у 2023 р. – 38,91 дня (365 / 9,38), а у 2024 р. – 38,22 дня (365 / 9,55). Зменшення тривалості одного обороту грошових коштів також свідчить про підвищення ефективності використання безготівкових розрахунків. Підприємство стало швидше отримувати кошти від реалізації продукції та ефективніше їх використовувати [40].

Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ “Альфа-Енергія” також є важливим аспектом оцінки ефективності безготівкових розрахунків. За даними фінансової звітності, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги на кінець 2022 р. становила 18877,70 тис. грн., на кінець 2023 р. – 35418,20 тис. грн., а на кінець 2024 р. – 22233,30 тис. грн. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на кінець 2022 р. становила 6421,90 тис. грн., на кінець 2023 р. – 6361,30 тис. грн., а на кінець 2024 року – 2014,10 тис. грн. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості на кінець 2022 року становило 2,94 (18877,70 / 6421,90), на кінець 2023 року – 5,57 (35418,20 / 6361,30), а на кінець 2024 року – 11,04 (22233,30 / 2014,10). Така динаміка свідчить про значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, що може бути як позитивним, так і негативним явищем. З одного боку, це свідчить про високий рівень кредитування покупців та замовників, що може бути елементом маркетингової політики підприємства [7]. З іншого боку, це може свідчити про проблеми з погашенням заборгованості покупцями та замовниками, що негативно впливає на грошові потоки підприємства. Для більш детального аналізу необхідно розглянути структуру дебіторської заборгованості за строками виникнення,

виявити прострочену заборгованість та оцінити ефективність заходів щодо її стягнення [41].

Аналіз оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ “Альфа-Енергія” дозволяє оцінити ефективність управління розрахунками з контрагентами. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує, скільки оборотів здійснила дебіторська заборгованість за період, і розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньої величини дебіторської заборгованості. За даними фінансової звітності, середня величина дебіторської заборгованості у 2022 р. становила 12812,15 тис. грн. $((6746,60 + 18877,70) / 2)$, у 2023 р. – 27147,95 тис. грн. $((18877,70 + 35418,20) / 2)$, а у 2024 р. – 28825,75 тис. грн. $((35418,20 + 22233,30) / 2)$. Таким чином, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості у 2022 р. становив 2,43 $(31125,40 / 12812,15)$, у 2023 р. – 1,50 $(40818,90 / 27147,95)$, а у 2024 р. – 1,62 $(46702,00 / 28825,75)$. Спостерігається зниження коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості у 2023 р. та незначне підвищення у 2024 р., що свідчить про погіршення ефективності управління дебіторською заборгованістю. Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості у 2022 році становила 150,21 дня $(365 / 2,43)$, у 2023 році – 243,33 дня $(365 / 1,50)$, а у 2024 році – 225,31 дня $(365 / 1,62)$. Така тривалість обороту є досить значною і свідчить про те, що підприємство надає своїм покупцям та замовникам тривалі відстрочки платежу або має проблеми з погашенням заборгованості. Аналогічно можна розрахувати коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості та тривалість її обороту, що дозволить оцінити ефективність розрахунків з постачальниками та підрядниками [42].

Аналіз ліквідності та платоспроможності ТОВ “Альфа-Енергія” дозволяє оцінити спроможність підприємства вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) показує, скільки оборотних активів припадає на одиницю поточних зобов'язань, і розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань. За

даними фінансової звітності, оборотні активи на кінець 2022 р. становили 23819,30 тис. грн., на кінець 2023 року – 41461,10 тис. грн., а на кінець 2024 р. – 27717,70 тис. грн. Поточні зобов'язання на кінець 2022 р. становили 73214,60 тис. грн., на кінець 2023 року – 68409,70 тис. грн., а на кінець 2024 р. – 29830,60 тис. грн. Таким чином, коефіцієнт загальної ліквідності на кінець 2022 р. становив 0,33 ($23819,30 / 73214,60$), на кінець 2023 р. – 0,61 ($41461,10 / 68409,70$), а на кінець 2024 р. – 0,93 ($27717,70 / 29830,60$). Спостерігається позитивна динаміка коефіцієнта загальної ліквідності, що свідчить про поліпшення платоспроможності підприємства. Однак, значення коефіцієнта все ще залишається нижче нормативного (2,0-2,5), що може свідчити про проблеми з платоспроможністю. Більш точну оцінку ліквідності можна отримати, розрахувавши коефіцієнти швидкої та абсолютної ліквідності, які враховують тільки більш ліквідні активи. Зокрема, коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яку частину поточних зобов'язань підприємство може погасити негайно за рахунок наявних грошових коштів. На кінець 2024 р. він становив 0,16 ($4878,00 / 29830,60$), що відповідає нормативному значенню (0,1-0,2) [41].

Важливим аспектом аналізу ефективності безготівкових розрахунків є оцінка вартості банківського обслуговування. При виборі банку для відкриття рахунку та здійснення безготівкових розрахунків підприємство ТОВ “Альфа-Енергія” повинно враховувати різні фактори: вартість відкриття та обслуговування рахунку, комісії за проведення платежів, зручність та функціональність системи "Клієнт-банк", наявність та вартість додаткових послуг (зарплатний проект, еквайринг, валютні операції тощо), надійність банку та його репутація. Різні банки пропонують різні тарифні пакети для юридичних осіб, тому підприємство повинно регулярно аналізувати ринок банківських послуг та обирати оптимальний варіант з урахуванням своїх потреб та обсягів операцій. Наприклад, якщо підприємство здійснює велику кількість платежів, то важливим фактором є вартість одного платежу. Якщо підприємство має велику кількість працівників, то важливим фактором є

умови зарплатного проекту. Якщо підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність, то важливим фактором є умови валютних операцій. Аналіз вартості банківського обслуговування повинен проводитися регулярно, оскільки банки змінюють свої тарифи, а потреби підприємства також можуть змінюватися. Для оптимізації витрат на банківське обслуговування підприємство може відкривати рахунки в різних банках для різних цілей, обирати банки з найкращими умовами для певних видів операцій [36].

Аналіз ефективності використання системи “Клієнт-банк” є важливим аспектом оцінки ефективності безготівкових розрахунків. Система “Клієнт-банк” дозволяє підприємству здійснювати безготівкові розрахунки безпосередньо з офісу, без відвідування банку. Це значно економить час та ресурси підприємства. Крім того, система “Клієнт-банк” дозволяє отримувати інформацію про стан рахунків, формувати виписки, здійснювати обмін інформацією з бухгалтерськими програмами тощо. Ефективність використання системи "Клієнт-банк" можна оцінити за різними показниками: кількість операцій, здійснених через систему, співвідношення кількості операцій, здійснених через систему “Клієнт-банк” та через відвідування банку, час, витрачений на здійснення операцій, вартість операцій тощо. Важливим аспектом є також зручність та функціональність інтерфейсу системи, наявність додаткових сервісів (наприклад, можливість здійснення платежів у вихідні дні, можливість формування шаблонів платежів, можливість встановлення лімітів на платежі тощо), рівень технічної підтримки з боку банку. Для підвищення ефективності використання системи "Клієнт-банк" підприємство може проводити навчання працівників, розробляти внутрішні інструкції щодо використання системи, налаштовувати автоматичний обмін даними між системою "Клієнт-банк" та бухгалтерською програмою, використовувати шаблони платежів для типових операцій тощо [40].

Для підвищення ефективності використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства ТОВ “Альфа-Енергія” можна запропонувати ряд

рекомендацій. По-перше, необхідно оптимізувати структуру рахунків в банках, обравши банки з найкращими умовами для різних видів операцій. По-друге, доцільно впровадити систему управління дебіторською заборгованістю, яка буде включати оцінку кредитоспроможності покупців, встановлення кредитних лімітів, визначення умов надання відстрочки платежу, контроль за строками погашення заборгованості, роботу з простроченою заборгованістю тощо. По-третє, важливо оптимізувати процес планування та здійснення платежів, впровадивши систему платіжного календаря, який дозволить планувати надходження та виплати грошових коштів, забезпечувати їх збалансованість та своєчасність. По-четверте, доцільно використовувати сучасні фінансові інструменти та технології: електронний факторинг, електронний документообіг, мобільний банкінг, системи швидких платежів тощо. Також, важливо забезпечити інтеграцію системи безготівкових розрахунків з іншими інформаційними системами підприємства (бухгалтерський облік, управління запасами, управління продажами тощо), що дозволить автоматизувати процеси, зменшити трудомісткість операцій та мінімізувати помилки. Впровадження цих рекомендацій дозволить підвищити ефективність використання безготівкових розрахунків у діяльності підприємства ТОВ “Альфа-Енергія” [3].

Використання вищезазначених методів економічного аналізу на ТОВ “Альфа-Енергія” дозволяє порівняти обсяги безготівкових коштів за аналізований період, визначити абсолютне та відносне відхилення, тощо. Отже, для оцінки використання безготівкових коштів на ТОВ “Альфа-Енергія” використаємо метод горизонтального аналізу для порівняння грошових коштів за аналізований період, аналіз відносних показників для визначення відносного відхилення, графічний метод для наочного зображення результатів, табличний метод для узагальнення інформації та трендовий метод для прогнозування грошових коштів. ТОВ “Альфа-Енергія”

3.3. Напрями вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків у системі управління підприємством

Вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків є важливим напрямом підвищення ефективності фінансового управління підприємством ТОВ “Альфа-Енергія” (рис. 3.1).

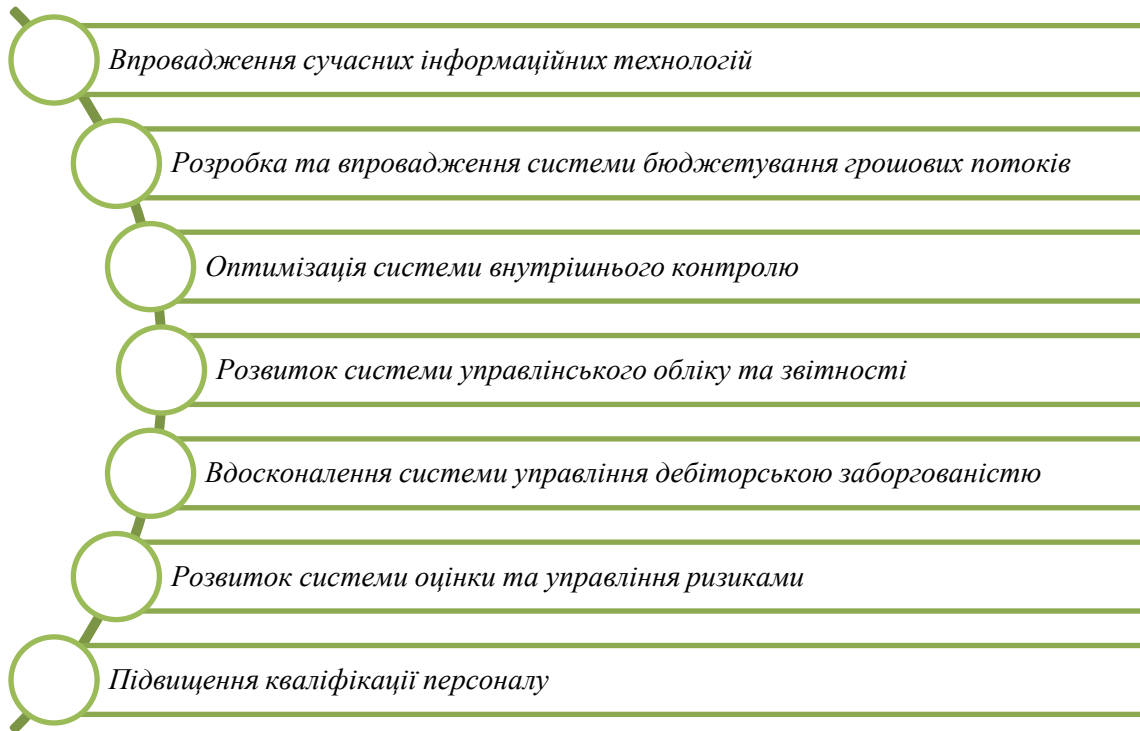

Рис. 3.1. Напрямки вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків у системі управління підприємством

Джерело [14,46]

Перший напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків пов'язаний з впровадженням сучасних інформаційних технологій. В умовах цифровізації економіки використання спеціалізованого програмного забезпечення для управління фінансами є необхідною умовою ефективного контролю за безготівковими розрахунками. ТОВ “Альфа-Енергія” доцільно впровадити комплексну автоматизовану систему управління фінансами, яка буде інтегрована з іншими модулями інформаційної системи підприємства (бухгалтерський облік, управління закупівлями, управління продажами, управління персоналом тощо). Така система повинна забезпечувати автоматизацію всіх етапів безготівкових розрахунків: від планування платежів

до їх здійснення та відображення в обліку. Важливими функціями системи мають бути: формування електронних платіжних документів та їх відправлення в банк через систему “Клієнт-банк”; ведення електронних журналів платіжних документів; автоматичне формування кореспонденції рахунків за типовими операціями; облік та контроль дебіторської та кредиторської заборгованості; формування аналітичних звітів про стан розрахунків; планування та контроль виконання платіжного календаря; аналіз грошових потоків за різними параметрами (види діяльності, центри відповідальності, проекти тощо); інтеграція з системами електронного документообігу для автоматичного формування платіжних документів на підставі первинних документів (рахунків, актів, накладних тощо). Впровадження такої системи дозволить зменшити трудомісткість операцій, мінімізувати ризики помилок, підвищити оперативність контролю та аналізу, забезпечити інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень [16].

Другий напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків стосується розробки та впровадження системи бюджетування грошових потоків. Бюджетування є ефективним інструментом фінансового планування та контролю, який дозволяє оптимізувати грошові потоки підприємства, забезпечити збалансованість надходжень та витрат грошових коштів, підвищити фінансову дисципліну. ТОВ “Альфа-Енергія” доцільно розробити та впровадити систему бюджетування, яка буде включати формування різних видів бюджетів: бюджет продажів, бюджет закупівель, бюджет виробництва, бюджет загальновиробничих витрат, бюджет адміністративних витрат, бюджет податкових платежів, бюджет інвестицій, бюджет руху грошових коштів тощо. Особливу увагу слід приділити формуванню бюджету руху грошових коштів, який є основою для планування та контролю безготівкових розрахунків. Цей бюджет повинен формуватися на різні періоди (рік, квартал, місяць, тиждень) з деталізацією за видами діяльності, центрами відповідальності, проектами тощо. На основі бюджету руху грошових коштів формується платіжний календар, який визначає

конкретні строки та суми платежів. Важливим елементом системи бюджетування є процедура контролю виконання бюджетів, яка включає: регулярний моніторинг фактичних показників; порівняння фактичних показників з плановими; аналіз відхилень; виявлення причин відхилень; розробку та реалізацію коригувальних заходів. Для ефективного функціонування системи бюджетування необхідно розробити внутрішні нормативні документи (положення про бюджетування, регламенти формування та контролю виконання бюджетів, методики планування та аналізу показників тощо), а також визначити відповідальних осіб та встановити їх повноваження [4].

Наступний напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків пов'язаний з оптимізацією системи внутрішнього контролю. Аналіз існуючої системи внутрішнього контролю ТОВ “Альфа-Енергія” показав, що вона потребує вдосконалення в частині розподілу повноважень, стандартизації контрольних процедур, автоматизації контрольних функцій, підвищення ефективності моніторингу. Основними напрямками вдосконалення системи внутрішнього контролю є: розробка та впровадження внутрішніх стандартів контролю за безготівковими розрахунками; формалізація контрольних процедур у вигляді блок-схем, описів процесів, контрольних листів тощо; вдосконалення розподілу повноважень та відповідальності між працівниками, які задіяні в процесі безготівкових розрахунків; впровадження системи авторизації платежів з урахуванням їх суми, характеру, ризиків (наприклад, для платежів до певної суми достатньо підпису головного бухгалтера, для більших сум потрібен підпис фінансового директора, а для значних платежів - підпис генерального директора); впровадження системи лімітів та обмежень (ліміти на суми платежів, обмеження на види операцій тощо); регулярний моніторинг дотримання встановлених правил та процедур; проведення внутрішнього аудиту безготівкових розрахунків; оцінка ефективності системи внутрішнього контролю та її вдосконалення на основі результатів оцінки [45].

Четвертий напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків стосується розвитку системи управлінського обліку та звітності. Для ефективного управління безготівковими розрахунками недостатньо даних фінансового обліку та фінансової звітності. Необхідно розробити та впровадити систему управлінського обліку та звітності, яка буде забезпечувати керівництво підприємства оперативною та аналітичною інформацією про стан безготівкових розрахунків. Основними елементами такої системи мають бути: розробка форматів управлінської звітності про стан безготівкових розрахунків; визначення періодичності формування управлінської звітності (щоденна, щотижнева, щомісячна тощо); розробка методик аналізу показників управлінської звітності; впровадження системи ключових показників ефективності (KPI) для оцінки ефективності управління безготівковими розрахунками; розробка процедур прийняття управлінських рішень на основі аналізу показників управлінської звітності. Управлінська звітність може включати такі форми: звіт про рух грошових коштів за видами діяльності; звіт про стан дебіторської та кредиторської заборгованості з аналізом за строками виникнення; звіт про виконання платіжного календаря; звіт про оборотність дебіторської та кредиторської заборгованості; звіт про ефективність використання грошових коштів; звіт про вартість банківського обслуговування тощо [25]. Важливо забезпечити автоматизацію процесу формування управлінської звітності, що дозволить отримувати інформацію в режимі реального часу та оперативно реагувати на зміни в стані безготівкових розрахунків [19, с. 787].

Ще один напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків пов'язаний з розвитком системи управління дебіторською заборгованістю. Аналіз фінансової звітності ТОВ “Альфа-Енергія” показав, що підприємство має значну дебіторську заборгованість (22233,30 тис. грн. на кінець 2024 р), що свідчить про неефективне управління розрахунками з покупцями та замовниками. Для вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю необхідно: розробити та впровадити методику

оцінки кредитоспроможності покупців, яка буде враховувати фінансовий стан, платіжну дисципліну, тривалість співпраці, обсяги закупівель тощо; впровадити систему кредитних лімітів, які будуть встановлюватися для кожного покупця на основі оцінки його кредитоспроможності; розробити диференційовані умови оплати для різних категорій покупців (передоплата, оплата при поставці, відстрочка платежу на різні строки); розробити процедури роботи з простроченою дебіторською заборгованістю, які будуть включати етапи нагадування, претензійної роботи, судового стягнення тощо; впровадити систему моніторингу стану дебіторської заборгованості, яка буде включати регулярний аналіз її структури, динаміки, оборотності; проводити регулярну звірку розрахунків з покупцями для своєчасного виявлення розбіжностей; використовувати сучасні фінансові інструменти для управління дебіторською заборгованістю (факторинг, страхування кредитних ризиків, акредитиви тощо). Реалізація цих заходів дозволить зменшити обсяги дебіторської заборгованості, прискорити її оборотність, мінімізувати ризики непогашення, підвищити ефективність використання оборотних коштів [6].

Наступний напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків пов'язаний з розвитком системи оцінки та управління ризиками. Безготівкові розрахунки супроводжуються різними ризиками, такими як: ризик неплатежів з боку покупців; ризик порушення строків оплати постачальникам; ризик шахрайства; ризик помилок при здійсненні платежів; валютний ризик (при здійсненні розрахунків в іноземній валюті); ризик зміни процентних ставок; ризик ліквідності тощо. Для ефективного управління цими ризиками ТОВ “Альфа-Енергія” доцільно розробити та впровадити систему оцінки та управління ризиками, яка буде включати: ідентифікацію та класифікацію ризиків, пов'язаних з безготівковими розрахунками; розробку методик оцінки ймовірності та потенційного впливу ризиків; визначення допустимого рівня ризику (ризик-апетиту); розробку стратегій та інструментів управління ризиками (уникнення, передача, зменшення, прийняття);

впровадження процедур моніторингу та контролю ризиків; формування звітності про ризики для керівництва підприємства [34, с. 602].

Останній напрям вдосконалення контролю та аналізу безготівкових розрахунків стосується підвищення кваліфікації персоналу. Ефективність контролю та аналізу безготівкових розрахунків значною мірою залежить від компетентності працівників, які задіяні в цих процесах.

Важливим напрямом вдосконалення є підвищення кваліфікації персоналу шляхом: розробки та впровадження програм навчання та підвищення кваліфікації для працівників бухгалтерії, фінансового відділу, відділу внутрішнього контролю тощо; організації внутрішніх семінарів та тренінгів з питань безготівкових розрахунків; впровадження системи наставництва для нових працівників; проведення регулярної атестації працівників та оцінки їх компетенцій; впровадження системи мотивації, яка буде заохочувати працівників до підвищення кваліфікації та професійного розвитку.

На нашу думку, з метою поліпшення організації економічного аналізу та отримання більш точних результатів доцільно ввести до відділів бухгалтерії посаду бухгалтера, функціональні обов'язки якого включали б проведення економічного аналізу господарської діяльності базового підприємства. Рациональне, ретельно зважене використання грошових коштів та ефективне розміщення їх надлишків дасть змогу керівництву підвищити платоспроможність підприємств. Доцільно підприємствам на початку кожного місяця формувати звіт за попередній місяць про надходження і використання грошових коштів та порівнювати його з нормативними (плановими) показниками. Така система контролю, на наш погляд, є перспективною і вона значно вплине на підвищення ефективності усього процесу управління діяльністю підприємства.

Важлива роль у вирішенні цього питання покладається на необхідність застосування конкретних прийомів управління грошовими коштами, джерелом якого є достовірне інформаційне, матеріально-технічне та

організаційне забезпечення ведення обліку грошових коштів. При цьому, впровадження автоматизованого обліку грошових коштів забезпечить високу точність та правильність облікових даних; підвищення продуктивності праці працівників.

ВИСНОВКИ

У сучасних економічних умовах безготівкові розрахунки стали невід'ємною частиною фінансово-господарської діяльності підприємств, забезпечуючи оперативність, безпеку та прозорість грошових потоків. Дослідження показало, що безготівкові розрахунки являють собою перерахування грошових коштів із рахунку платника на рахунок одержувача через фінансово-кредитні установи без використання готівки. Така форма розрахунків суттєво прискорює оборотність коштів, скорочує витрати на обслуговування готівкового обігу та створює умови для ефективного контролю за фінансовими операціями підприємства.

Вивчення теоретичних засад безготівкових розрахунків показало їх багатофункціональність у системі управління підприємством. Платіжна функція забезпечує своєчасне виконання фінансових зобов'язань, розрахункова – здійснення платежів за різними господарськими операціями, контрольна – моніторинг руху грошових коштів, а інформаційна – формування даних для прийняття управлінських рішень. Безготівкові розрахунки особливо важливі для підтримки платоспроможності підприємства, оскільки дозволяють оптимізувати грошові потоки, контролювати їх своєчасність та цільове призначення.

Аналіз форм безготівкових розрахунків виявив різноманіття платіжних інструментів, які використовуються в господарській практиці: платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, акредитиви, чеки, векселі та електронні платіжні інструменти. Кожна форма має свої особливості, переваги та недоліки, що визначає доцільність їх застосування у конкретних ситуаціях. Найпоширенішою формою на сьогодні залишаються платіжні доручення та електронні платежі через систему "Клієнт-банк", які забезпечують оперативність та зручність розрахунків.

Дослідження законодавчого регулювання обліку і контролю безготівкових розрахунків показало, що воно базується на комплексній

системі нормативно-правових актів різних рівнів. Ключову роль відіграють Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, Закон України “Про банки і банківську діяльність”, Господарський і Цивільний кодекси України, Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, а також нормативно-правові акти Національного банку України. Ця законодавча база визначає порядок здійснення безготівкових розрахунків, встановлює єдині правила, принципи та стандарти, забезпечуючи надійність та безпеку розрахункових операцій.

На прикладі ТОВ “Альфа-Енергія” розглянуто практичні аспекти документального оформлення операцій з безготівкових розрахунків. Встановлено, що основними документами є платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, банківські виписки, а також первинні документи, які є підставою для здійснення платежів (договори, рахунки, акти виконаних робіт тощо). Належне документальне оформлення є запорукою правильності відображення операцій в обліку та запобігає можливим порушенням.

Вивчення методики обліку безготівкових розрахунків показало, що вони відображаються на багатьох рахунках бухгалтерського обліку, зокрема на рахунку 31 “Рахунки в банках”, рахунках розрахунків з дебіторами та кредиторами (36, 63), розрахунків за податками (64), з оплати праці (66) та інших. Аналітичний облік забезпечує деталізацію інформації за контрагентами, договорами, видами заборгованості тощо, що створює надійну інформаційну базу для управління розрахунками.

Проведений аналіз фінансового стану ТОВ “Альфа-Енергія” за 2022-2024 рр. показав позитивну динаміку розвитку підприємства: зростання чистого доходу з 31125,40 тис. грн. у 2022 році до 46702,00 тис. грн. у 2024 році та чистого прибутку з 4465,50 тис. грн. до 11654,60 тис. грн. відповідно. Однак виявлено певні проблеми в організації безготівкових розрахунків, зокрема значний обсяг дебіторської заборгованості (22233,30 тис. грн. станом на кінець 2024 року), що свідчить про необхідність вдосконалення управління розрахунками з дебіторами.

Дослідження методики контролю за операціями з безготівкових розрахунків дозволило виділити основні етапи: планування та авторизація платежів, формування та підписання платіжних документів, контроль за проведенням платежів та їх відображенням в обліку, контроль за розрахунками з дебіторами, кредиторами, бюджетом та працівниками, валютний контроль, контроль за інформаційною безпекою. Ефективність системи контролю значною мірою залежить від правильного розподілу повноважень, автоматизації контрольних процедур та регулярного аудиту системи контролю.

Аналіз ефективності використання безготівкових розрахунків у діяльності ТОВ “Альфа-Енергія” показав позитивну тенденцію зростання коефіцієнта оборотності грошових коштів з 5,56 у 2022 р. до 9,55 у 2024 р., що свідчить про більш ефективне використання грошових ресурсів. Проте високе співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості вказує на необхідність оптимізації розрахунків з контрагентами.

Для вдосконалення обліку, контролю та аналізу безготівкових розрахунків розроблено ряд рекомендацій: впровадження комплексної автоматизованої системи управління фінансами, розробка системи бюджетування грошових потоків, вдосконалення системи внутрішнього контролю, розвиток управлінського обліку та звітності, оптимізація системи управління дебіторською заборгованістю, раціоналізація роботи з банківськими установами, розробка системи оцінки та управління ризиками, підвищення кваліфікації персоналу, впровадження системи безперервного вдосконалення.

Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить підвищити ефективність безготівкових розрахунків, оптимізувати грошові потоки, зменшити ризики та забезпечити стабільний фінансовий стан підприємства. Це сприятиме підвищенню оперативності та якості прийняття управлінських рішень, покращенню фінансових результатів та посиленню конкурентних позицій підприємства на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданович А. С. Безготівкові розрахунки із використанням електронних платіжних засобів як комплексний правовий субінститут. Часопис Київського університету права. 2023. № 4. С. 391–394.
2. Боримська К. П. Порядок побудови робочого плану рахунків як елемента облікової політики підприємства. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2024. № 18. С. 298–305.
3. В'язовий С. Fintech в Україні: шлях до інноваційного майбутнього безготівкових розрахунків. Економіка та суспільство. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-36> (дата звернення: 14.05.2025).
4. Гораль Л. Т. Вдосконалення системи бюджетування на підприємствах газотранспортної галузі. Ефективна економіка. 2020. № 6. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.4> (дата звернення: 14.05.2025).
5. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
6. Грицай О. І., Станасюк Н. С. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення. Економіка і суспільство. 2022. № 15. С. 825–832.
7. Гуріна Н., Томша А. Формування маркетингових витрат на підприємстві: бухгалтерський та податковий облік. Економіка та суспільство. 2021. № 24. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-38> (дата звернення: 22.02.2025).
8. Добровольська О., Кравченко М., Даніленко О. Фінансова звітність як елемент системи управління підприємством. Економіка та суспільство. 2021. № 32. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-34> (дата звернення: 22.02.2025).
9. Кальченко О., Шишкіна О., Данилович В. Фінансова звітність як інструмент фінансового менеджменту. Problems and prospects of economics and

management. 2024. № 1(37). С. 288–300. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-288-300](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-288-300) (дата звернення: 22.02.2025).

10. Ковалко Н. М. Принципи безготівкових розрахунків і їх законодавче закріплення. Науковий вісник чернівецького національного університету ім. юрія федьковича. правознавство. 2021. Вип.311. С. 101–105.

11. Колісник А., Пилипишин С. Правове забезпечення безготівкових розрахунків у господарській діяльності. Вісник Університету банківської справи. 2020. № 3(39). URL: [https://doi.org/10.18371/2221-755x3\(39\)2020225613](https://doi.org/10.18371/2221-755x3(39)2020225613) (дата звернення: 14.05.2025).

12. Копчикова І. Технологія реалізації та облік міжбанківських розрахунків. Економіка та суспільство. 2021. № 30. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-10> (дата звернення: 14.05.2025).

13. Косташ Т. В. Формування системи управлінського обліку на підприємстві. Ефективна економіка. 2021. № 5. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.78> (дата звернення: 14.05.2025).

14. Краєвський В., Бардаш С. Статистична кваліметрія змісту та результатів підвищення кваліфікації бухгалтерів суб'єктів державного сектору. Економіка та суспільство. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-33> (дата звернення: 14.05.2025).

15. Кришталь Г. О. Корпоративне управління підприємствами: кодекси найвдаліших практик. Scientific papers of the legislation institute of the verkhovna rada of ukraine. 2022. № 4. С. 90–96. URL: <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.04.10> (дата звернення: 22.02.2025).

16. Лемішовська О., Лінинська В. Бухгалтерський облік в умовах впровадження інформаційних технологій і систем. Економіка та суспільство. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-23> (дата звернення: 14.05.2025).

17. Лемішовська О., Ходоровський В. ІТ-технології в розвитку облікової методології. Економіка та суспільство. 2022. № 36. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-16> (дата звернення: 14.05.2025).

18. Луцик М. Розвиток систем безготівкових розрахунків в умовах діджиталізації. *Wissenschaftliche ergebnisse und errungenschaften*: 2020. 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/25.12.2020.v1.20> (дата звернення: 16.01.2025).
19. Малахова А. В. Проблеми і перспективи розвитку управлінського обліку на підприємствах. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 785–789.
20. Матвеев В. В. Дослідження теоретичних аспектів організації та здійснення безготівкових розрахунків. *Економіка і суспільство*. 2020. № 15. С. 863–866.
21. Міньковська А. В., Шаповалов Є. В., Іонова К. О. Облік основних засобів: фінансовий та податковий аспекти. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 10. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-09-03> (дата звернення: 22.02.2025).
22. Молибога К. Корпоративна культура та корпоративне управління: аспекти взаємодії. *Problems and prospects of economic and management*. 2019. № 3 (19). С. 106–112. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-106-112](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-106-112) (дата звернення: 22.02.2025).
23. Підвисоцький Р. Безготівкові розрахунки - надійний і сучасний спосіб оплати. *Вісник національного банку України*. 2013. № 10 (212). С. 11.
24. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
25. Подолянчук О. А., Гудзенко Н. М., Коваль Н. І. Фінансова звітність в умовах воєнного стану. *Agrosvit*. 2023. № 13. С. 21–29. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.13.21> (дата звернення: 22.02.2025).
26. Правове забезпечення безготівкових розрахунків у господарській діяльності / А. Колісник та ін. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3(39). URL: [https://doi.org/10.18371/2221-755x3\(39\)2020225613](https://doi.org/10.18371/2221-755x3(39)2020225613) (дата звернення: 16.01.2025).

27. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 № 555-IV : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

28. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII : станом на 20 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

29. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

30. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

31. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III : станом на 1 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

32. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

33. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

34. Проскура В. Ф., Білак Р. Г. Методологічні підходи до управління ризиками. Економіка і суспільство. 2024. № 9. С. 599–607.

35. Пшик Б. І. Безготівкові розрахунки населення в умовах розвитку цифрової економіки: сучасні виклики в Україні. *Efektivna ekonomika*. 2023. № 9. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.1> (дата звернення: 16.01.2025).

36. Стеців І. І. Первинний облік готівково-безготівкових розрахунків та значення його схеми для контролю таких операцій. *Науковий вісник*

Національного лісотехнічного університету України. 2020. Вип. 15.5. С. 309–311.

37. Сторожук А. Р., Матюха М. М. Особливості обліку безготівкових розрахунків : thesis. 2020. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/15908> (дата звернення: 16.01.2025).

38. Тесак О., Барановська С. Фінансова звітність як основний елемент методу бухгалтерського обліку. Наукові перспективи 2022. № 11(29). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-243-252](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-243-252) (дата звернення: 22.02.2025).

39. Тивончук О., Хуснуллін І. Діджиталізація безготівкових розрахунків в умовах війни в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-155> (дата звернення: 14.05.2025).

40. ТОВ “АЛЬФА-ЕНЕРГІЯ”. energo.ua. URL: <https://www.energo.ua/ua/companies/41095371> (дата звернення: 22.02.2025).

41. ТОВ “АЛЬФА-ЕНЕРГІЯ”. Clarity Project. URL: <https://clarity-project.info/edr/41095371/yearly-finances> (дата звернення: 22.02.2025).

42. Форми безготівкових розрахунків. Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/22986/> (дата звернення: 16.01.2025).

43. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

44. Чатченко О. Є. Корпоративне управління і психологія: нові підходи до економіки підприємства. Investytsiyi: praktyka ta dosvid. 2024. № 20. С. 118–124. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.118> (дата звернення: 22.02.2025).

45. Чернецька О., Гребенюк К., Чабаненко Є. Внутрішній контроль діяльності: місце в системі управління та взаємозв'язок з обліково-аналітичним ресурсом підприємства. Економіка та суспільство. 2024. № 67.

URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-170> (дата звернення: 14.05.2025).

46. Чернявська Є. І., Овечкіна О. А. Трудові відносини як об'єкт ринкового реформування економіки. Time description of economic reforms. 2018. № 4. С. 73–80. URL: <https://doi.org/10.32620/cher.2018.4.11> (дата звернення: 22.02.2025).

47. Ясінська А. Інформаційна безпека підприємства: концептуальні засади ефективного захисту інформації. Економіка та суспільство. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-118> (дата звернення: 14.05.2025).